

ความเห็นต่อวารสารพุทธศาสนศึกษา*

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)

ขอเจริญพรท่านอาจารย์ปรีชา ช่างขวัญยืน

อาตมา พระธรรมปิฎก ต้องขอประทานอภัยเป็นอย่างยิ่ง ที่ใช้วิธีพูดใส่เทปมา เพราะว่าถ้าจะเขียนเป็นจดหมายหรือจะเขียนเป็นบันทึกอะไรก็จะล่าช้าทำได้ยาก จดหมายฉบับหนึ่ง บางทีต้องหลายเดือนกว่าจะได้ออกหรือเป็นปีก็มี ยิ่งเรื่องหนังสืออย่างที่ผมออกมาเวลานี้แทบทั้งหมดก็จากงานพูด ที่นานๆ พูดครั้งหนึ่ง อาจจะในวันสำคัญแล้วก็มีผู้ลอกเทปมาให้ตรวจ ซึ่งได้พิมพ์เป็นเล่มหนังสือ

ทีนี้ที่จะขอโอกาสพูดในวันนี้ก็เกี่ยวกับเรื่อง “วารสารพุทธศาสนศึกษา” ซึ่งท่านอาจารย์เป็นที่ปรึกษาอยู่ คืออาตมาไม่ได้เป็นสมาชิกของวารสารพุทธศาสนศึกษา แต่ว่าเมื่อซักปีเศษมาแล้วมีผู้ที่ซื้อส่งมาถวายแทบจะเป็นประจำและต่อมายังมีการส่งไปรษณีย์เหมือนกับว่าเป็นสมาชิกอีก ไม่ทราบใครไปลงชื่อเป็นสมาชิกให้หรืออย่างไร ก็เลยได้รับอยู่เรื่อยๆ แต่โดยมากก็ไม่มีเวลาได้อ่าน ได้รับมาก็เปิดพลิกๆ ผ่านๆ ดู ก็อาจจะดูเฉพาะบาง มาฉบับล่าสุดนี้ก็จะมีแบบฟอร์มติดมาพิมพ์บอกว่าเป็นแบบประเมินคุณภาพและความพึงพอใจด้านบริการเกี่ยวกับวารสารพุทธศาสนศึกษา อันนี้ก็แสดงว่าจะให้สมาชิกหรือผู้อ่านได้ช่วยกรอกแบบสอบถาม อาตมาก็จะขอโอกาสไม่กรอกล่ะ ใช้วิธีพูดใส่เทป เพราะว่า มีบางอย่างที่น่าจะพูด ซึ่งจะกรอกเพียงเป็นจิตเป็นคางไม่พอ ที่พูดมากับท่านอาจารย์นี้ก็คิดว่าน่าจะเหมาะ เพราะว่าท่านอาจารย์เป็นที่ปรึกษาของวารสาร ที่ปรึกษาก็เป็นผู้ให้คำแนะนำโดยสถานะอยู่แล้ว ก็จึงเหมือนกับว่าช่วยทำหน้าที่หรือบอกกล่าวแทนผู้อ่านหรือคนภายนอกได้

วารสารฉบับล่าสุดที่ส่งมามีเรื่องหนึ่งที่อ้างอิงถึงอาตมาด้วยก็เลยเป็นตัวอย่างที่จะเอามาพูด เพราะว่าเวลานี้ในวงการทางวิชาการนี้ต้องขอภัยพูดตรงๆ ว่าก็น่าเป็นห่วงอยู่มากเรื่องคุณภาพ เรื่องคุณภาพของวารสารนี้เกี่ยวไปถึงประโยชน์ของประชาชน ยิ่งประเทศไทยเรากำลังต้องการความเข้มแข็งทางวิชาการ ทางปัญญา เราน่าจะทำเรื่องเหล่านี้ให้ได้มีคุณภาพอย่างดี ถ้าหากว่าทำไปแล้วไม่ดี มีความคลาดเคลื่อนผิดพลาด หรือแม้แต่ว่าทำลวกๆ หละหลวม สุกๆ ดิบๆ นอกจากว่าคุณภาพของวารสารเองจะไม่ดีแล้วก็จะไม่อำนวยประโยชน์แก่ประชาชน ไม่ช่วยสังคม บางทีทำให้เกิดความเข้าใจผิดพลาดระยะยาวก็เสียหายแก่ได้ยาก ก็กลายเป็นภาระในการแก้ปัญหากันไปอีก ต้องขอประทานอภัยอาจจะพูดขยักขยอนบ้าง เพราะว่าหยุดพักหรือมีการเหน็ดเหนื่อยในการพูด แต่นี่ถ้าจะพูด โดยใช้ภาษาทางธรรมะก็คืออยากให้งานทางวิชาการนี้ไม่ทำกันโดยความประมาท ก็มีความรอบคอบ แม่นยำ รัดกุม ชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องข้อมูล วารสารอาจจะบอกว่่าใครเขียนมา

* บันทึกของบรรณาธิการ—ข้อเขียนนี้ถอดจากแถบบันทึกเสียงที่ท่านพระธรรมปิฎกบันทึกส่งมายังศาสตราจารย์ปรีชา ช่างขวัญยืน ในฐานะที่ปรึกษาของวารสารพุทธศาสนศึกษา โดยบรรณาธิการได้ปรับปรุงข้อความที่อาจฟังไม่ราบรื่นในบางแห่ง เล็กๆ น้อยๆ เพื่อให้อ่านเข้าใจดีขึ้น

ก็ลงไปให้ผู้อ่านก็คิดเอาเอง ถ้าไม่เห็นด้วยหรืออะไรก็พูดชี้แจงเขียนชี้แจงมา อันนี้ก็คงต้องพูดกันเป็นระดับๆ คือวารสารเองก็ในฐานะเป็นสถาบันทางวิชาการก็ต้องมีความรับผิดชอบในระดับหนึ่ง อย่างน้อยเรื่องความถูกต้องของข้อมูลและความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน เพราะจะทำให้ผู้อ่านมาคอยตามชี้แจงกันอยู่เนืองๆ คงไม่มีเวลาที่จะทำ เราควรจะทำเวลาไปใช้กับงานสร้างสรรค์ที่ว่าเมื่อข้อมูลพื้นฐาน ความรู้ความเข้าใจทั่วไปถูกต้องอยู่แล้ว ควรมีความคิด มีแง่มุม ความเห็นยังงี้ อันนั้นก็มาถกเถียงกันไป สิ่งที่ยากจะย่ำในวินาทีก็คือเรื่องพื้นฐาน คือความถูกต้องของข้อมูลความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นอย่างที่เราพูดไปแล้ว โดยเฉพาะเมื่อเป็นวารสารทางพุทธศาสนาก็จะต้องมีความแม่นยำในเรื่องนี้พอสมควร

เรื่องที่ลงแล้วมีการอ้างอิงถึงอาตมาภาพ ก็มีแต่ฉบับที่ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 พฤษภาคมถึงสิงหาคม 2545 แต่เพิ่งได้รับ อันนี้ก็มีเรื่องความสำคัญของพระวินัยในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาเถรวาท เป็นข้อเขียนของคุณชาญณรงค์ บุญหนุน เรื่องนี้จำได้ว่าเคยเห็นผ่าน ตาในวารสารหรือเอกสารอันใดอันหนึ่งมาก่อน ตอนนั้นก็ดูผ่านๆ ไป ก็เห็นว่าท่านผู้เขียนนี้น่าจะขอประทานอภัยว่ามีความรู้ความเข้าใจไม่ค่อยเพียงพอ ในเรื่องที่จะเขียน ที่นี้ก็ปล่อยไปแล้วก็ไม่ได้อ่านละเอียดอะไรแล้วก็คิดว่าคงไม่ใช่วารสารในเรื่องพุทธศาสนาโดยตรง จำไม่ได้ว่าเป็นวารสารอะไร ตอนที่มาเห็นในวารสารพุทธศาสนศึกษาเป็นวารสารของสถาบันแล้วก็เป็นเรื่องของพุทธศาสนาโดยตรงก็เลยนึกว่า เอ...คงจะต้องพูด เสนอแนะบ้าง โดยเฉพาะในเมื่อมีการออกแบบประเมินคุณภาพมาอย่างนี้ มองในแง่ของผลประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม อย่างที่กล่าวแล้วว่าไม่อยากให้มีความเข้าใจผิดพลาด ซึ่งกลายเป็นปัญหามาขึ้นในตัวเอง

ข้อเขียนของคุณชาญณรงค์ บุญหนุนนี้ต้องขออภัยเจ้าตัวด้วย คือจะไม่พูดเรื่องอื่นให้มากก็เอาในแง่ที่มากเกี่ยวข้องกับอาตมาก็เลยทำให้รู้ได้ง่าย จะอ่านตอนที่ชาญณรงค์ได้เขียนลงไป ซึ่งสื่อความหมายของผู้เขียนเดิมคือตัวอาตมาไม่ถูกต้องด้วย แล้วก็ผิดหลักของพุทธศาสนาด้วย ในเมื่อความเข้าใจพื้นฐาน เบื้องต้นนี้ผิดไปแล้วก็พลอยทำให้มองอะไรต่ออะไรบนฐานที่ผิดไปหมด ตอนแรกก็เขียนถึงท่านพุทธทาส คุณชาญณรงค์ยกข้อความคำพูดของท่านพุทธทาสมาอ้างก่อน ว่าความคิดของท่านพุทธทาสไม่ถูก ถ้าวัดแล้วเกินกว่าเถรวาทไทยจะยอมรับได้ ท่านจึงถูกกล่าวหาว่าค่อนข้างรุนแรงว่าเป็นเดียวยุติ ต่อจากนั้นคุณชาญณรงค์ก็ยกคำของอาตมาอ้าง ซึ่งว่าดังนี้ การเป็นพุทธบริษัทที่ดีนั้นมีหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ แล้วยกข้อความจากหนังสือของอาตมาว่า

“หน้าที่ของเราที่ต้องพยายามรักษาสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ประกาศ ได้สั่งสอนไว้ให้ข้อสำคัญที่สุดว่าพระองค์ได้สอนอะไรไว้อย่างไร เพราะฉะนั้นคำสั่งสอนของพระองค์ที่สืบต่อถ่ายทอดมาถึงเรามีเท่าไร หากหลักฐานมาได้เท่าไรก็นำมาแสดงเท่านั้นและพยายามรักษาให้คงอยู่ต่อไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และตรงตามเดิมที่สุด การกระทำอย่างนี้เราเรียกว่าสังคายนา สังคายนาคือการรวบรวมประมวลคำสอนของพระศาสดาไว้อย่างข้อสำคัญที่สุด ให้บริสุทธิ์ที่สุดเท่าที่รู้และสืบทราบได้ว่าเป็นคำสอนของพระองค์แท้ๆ ฉะนั้นในการสังคายนานี้ หลักการจริงอยู่ที่การพยายามจะนำสิ่งนั้นเท่าที่สืบมาได้สืบต่อไปอย่างบริสุทธิ์ ให้ได้หลักฐานที่เป็นตัวคำพูดของพระพุทธเจ้าให้มากที่สุด ไม่ไปแทรกแซงและไม่ไปวินิจฉัย” [พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) 2532 หน้า 320-321]

จบแล้วต่อไปก็เป็นคำของคุณชาญณรงค์เองที่คล้ายๆ ว่าสรุปแสดงความเห็นของคุณชาญณรงค์บ้าง ดังต่อไปนี้

“ความหมายของการสังคายนานี้ที่แสดงถึงความเชื่อมั่นต่อสิ่งที่พระเถระได้รวบรวมไว้เมื่อต้นยุคของประวัติศาสตร์พุทธศาสนาซึ่งก็สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับพระสงฆ์ในยุคนั้นด้วย ถ้ามองจากฝ่ายที่ไม่ศรัทธาก็เป็นไปได้ว่าความเชื่อเช่นนี้ออกจะอุดมคติเกินไป ดังนั้นด้วยการยึดถืออุดมคติดังกล่าวนี้ข้อเสนอของท่านพุทธทาสที่ให้เลิกพระไตรปิฎกจึงเท่ากับทำลายอุดมคติดังกล่าว”

ข้อเขียนสรุปความเห็นของคุณชาญณรงค์ตอนนี้ มีข้อที่ควรตั้งข้อสังเกตไว้สัก 2-3 อย่าง ประการที่หนึ่ง ก็ค่อนข้างจะเป็นไปได้ว่า (ใช้คำแค่นี้ก่อนว่าน่าจะเป็นไปได้ว่า) ท่านผู้เขียนไม่เข้าใจความหมายของการสังคายนา ประการที่สอง อาจจะสืบเนื่องจากการไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิดนี้ก็เลยทำให้จับความหมายของคำว่าสังคายนาที่อาตมาพูดนี้ไม่ได้หรือเข้าใจผิดพลาดไป ประการที่สามก็คือคุณชาญณรงค์ได้จับประเด็นผิด จับประเด็นที่อาตมาเขียนไปเป็นเรื่องความเชื่อ ซึ่งที่จริงประเด็นอยู่ที่ความซื่อตรง ไม่ใช่เรื่องความเชื่อหรือไม่เชื่อ แล้วก็ประการที่สี่ ก็คือการค้นคว้านำข้อมูลมาแสดงไม่เพียงพอ ข้อมูลของอาตมาเองถ้าจะวินิจฉัยความหมายก็ต้องให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอที่จะสรุปความหมายได้ชัดเจน ไม่ใช่เข้าใจผิดพลาด

เรื่องสังคายนาที่อาตมาก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้พยายามเน้นเพราะเวลานี้เรามีการเข้าใจคลาดเคลื่อนกันมาก ก็ขอพูดทบทวนว่า การสังคายนามีความหมายหลายระดับ ความหมายดั้งเดิมที่ต้องการเน้นเพราะว่าเวลาทำงานพระศาสนานี้มักจะกลับไปสู่ความหมายเดิม ความหมายเดิมก็คือการรวบรวมข้อมูลเดิม คือเราพูดง่ายๆ เป็นการรวบรวมข้อมูลเดิมหรือรวบรวมหลักฐานมาเก็บไว้เพื่อใช้อ้างอิงและเป็นมาตรฐาน นี่เป็นความหมายแรก ต่อมาก็มีความหมายสืบเนื่องก็คือการที่มีการตรวจทานหรือทบทวน ทวนทานข้อมูลเดิมนั้นหรือหลักฐานเดิมนั้นว่ายังอยู่ครบถ้วนแล้วเก็บรวบรวมรักษาไว้ให้ดีขึ้นต่อไป ต่อมาก็มีความหมายสืบเนื่องว่าเป็นการนำเอาข้อมูลเดิมโดยเฉพาะก็คือในที่นี้เรามุ่งไปที่พุทธพจน์เท่าที่รวบรวมได้ที่ว่าเอามาเป็นมาตรฐานนั้นในการตรวจสอบการประพฤติปฏิบัติความเชื่อถือในทางพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนหรือคนทั่วไปที่พูดถึง พุทธศาสนา พอต่อมาจากความหมายนี้ก็เลยขยายไปอีกถึงการชำระสะสางจัดการกับสิ่งที่ไม่ถูกต้องบนพื้นฐานของมาตรฐานคือตัวข้อมูลเดิมที่รวบรวมไว้นั้นจนกระทั่งท้ายที่สุดความหมายก็เหลือเป็นเพียงว่าเป็นการชำระสะสางกิจการต่างๆ เช่นอย่างที่ว่าเมื่อไหร่จะพูดว่าต้องสังคายนาวงการวิชาการกันสักที นี่ก็ความหมายที่คลาดเคลื่อนไปแล้ว คือความหมายสืบเนื่องซึ่งแทบจะไม่เหลือเค้าของความหมายเดิม เพราะว่าไม่ได้ใช้ข้อมูลเดิมหรืออะไรมาเป็นมาตรฐาน ก็เป็นเพียงการจัดการชำระสะสางงานกิจการ ไม่มีความหมายเดิมทั้งตัวพยัญชนะและอรรถก็ถือเป็นความหมายคลาดเคลื่อนแต่ก็ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

ทีนี้เมื่อเริ่มมีการสังคายนา การที่ไปนำเอาคำว่าสังคายนามาใช้ ก็คือมีความหมายตรงตามตัวศัพท์หรือความหมายโดยพยัญชนะคือความหมายตามตัวอักษรนั่นเอง ความหมายการสังคายนาที่ง่ายๆ สังคายนาที่แปลว่าสวดพร้อมกัน การสวดพร้อมกันก็คือ เมื่อขอมารับร่วมกันแล้วก็สวดพร้อมกัน การสวดพร้อมกันก็นอกจากยอมรับแล้วก็จะได้จำไว้เป็นมาตรฐานหรือรักษาไว้เป็นมาตรฐาน เป็นส่วนกลางหรือเป็นของร่วมกันนั้น ในส่วนความหมายอื่นๆ มันก็ค่อยๆ งอกขึ้นมาหรือว่าเพี้ยนไป คลาดเคลื่อนไป ขยายออกไป แต่เราต้องเข้าใจความหมายเดิมที่เกิดขึ้นเสียก่อน ไม่ว่ามหาานหรือเถรวาท ก็เข้าใจความหมายของคำว่าสังคายนาแต่เดิมนี้อย่างตรงกัน ความหมายเดิมก็อย่างเดียวกันนี้เพราะมันเกิดขึ้นอย่างนั้น ส่วนใครจะทำได้ตามนั้นหรือไม่ ทำได้แค่ไหนเพียงใดก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง ก็ไปว่ากันไป สืบค้นกันอีกทีหนึ่ง แต่ต้องให้ชัดว่าตอนนี้เรากำลังพูดกันประเด็นไหน

เรื่องความหมายเดิมที่พูดในที่นี้ สังคายนาไม่ใช่เรื่องของความเชื่อ ประเด็นอยู่ที่ความซื่อตรง จริงอยู่คนที่มาทำงานสังคายนา ก็ย่อมเกี่ยวข้องว่าเขาต้องเป็นคนมีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าคนจะมาทำเขาไม่เห็นคุณค่าเขาไม่เชื่อเขาจะมาทำทำไม ได้คนที่เชื่ออยู่แล้วว่าเป็นคำสอนที่ดี มีประโยชน์ ก็จะทำให้มีกำลังเข้มแข็งในการทำงาน แต่ว่าความเชื่อนั้นเราไม่นำมาใช้ในการทำงาน คือจะพูดว่าไม่ใช่ทั้งความเชื่อทางบวกและทางลบ เวลาทำงานก็จะใช้ความซื่อตรง อย่างรุ่นเราถ้ามีการสังคายนา ก็คือว่าหลักฐานเอกสารข้อมูลเดิมหรือสิ่งที่ยอมรับว่าเป็นพุทธพจน์มีมาถึงเราเท่าใด เราก็พยายามเก็บรักษาไว้

ให้อยู่ตามนั้น อย่างน้อยให้คนที่มาอ่านมาพบข้อมูลหรือข้อความนี้ในภายหน้าก็ได้พบข้อความนั้นเหมือนอย่างที่เราพบในปัจจุบัน จึงได้บอกว่าไม่ได้ไปวินิจฉัยหรือแทรกแซง อันนี้ก็เป็นวิธีการที่ทำการสังคายนาซึ่งต้องถือเป็นหลักปฏิบัติ จริงอยู่เราไม่สามารถไปรู้ว่ารุ่นก่อนเราที่มีการสังคายนามาจะมีการปฏิบัติตามหลักการนี้ได้เต็มที่ มียุคไหนเล็ดลอดมีคนทำผิดพลาดไปบ้างหรือเปล่า อันนี้ที่สุดวิสัย แต่ว่าเท่าที่มาถึงเรา เราต้องรักษาไว้อย่างซื่อตรงที่สุด จึงต้องยักกันอยู่เรื่อยๆ อย่างที่บอกเมื่อีกว่าให้คนข้างหน้ามาพบอย่างที่เราพบเราเห็นนี้ เหมือนกับที่เราพบโบราณวัตถุ โบราณสถาน เราก็พยายามที่จะเก็บรักษาไว้ในรูปลักษณะต่างๆ ให้ครบบริบูรณ์เท่าที่เราพบเราเห็น ให้คนข้างหน้ามาพบอย่างเรา ไม่ใช่ไปเที่ยวดัดแปลงแต่งเติม ถ้าเราไปวินิจฉัย แทรกแซงเข้าไป กลายเป็นว่าเราไม่ให้โอกาสแก่สติปัญญาของคนข้างหน้า เขาควรจะได้พบสิ่งนี้และใช้สติปัญญาต่อสิ่งนั้นเท่ากับเรา เรามีโอกาสเท่าเรา ซึ่งเขาอาจมีปัญญาคึกว่าก็ได้ เขาจะได้พบสิ่งนั้นและวินิจฉัยได้เต็มที่ ไม่มีความคิดความเห็นของเราเข้าไปแทรกแซงปะปน อันนี้คือความต้องการและเป็นจุดเน้นของการสังคายนา ไม่มีเรื่องความเชื่ออะไร คือในข้อเขียนนั้นก็ไม่มีเรื่องความเชื่อ ความหมายของการสังคายนาเองก็ไม่ได้พูดถึงความเชื่อ แต่แปลกที่ท่านผู้เขียนเอาไปสรุปเป็นเชื่อ แต่ว่าประเด็นที่ว่าก่อนจะมาถึงเราได้รับการรักษาไว้ได้ตามหลักการของสังคายนาหรือเปล่า ซึ่งมาหลายยุคหลายสมัยหลายพันปี สองพันปีนี่ อันนี้ก็อย่างที่ว่าเป็นอีกประเด็นหนึ่งก็ต้องไปว่ากัน ไปหาหลักฐานมาว่ามีการแทรกแซงต่อเติมหรืออะไรก็ว่ากันไป อันนี้เป็นคนละประเด็น

งานสังคายนาก็ยังคงทำตามหลักการที่ว่ามานั้น ต้องแยกประเด็นให้ถูกต้อง ต้องขอภัยที่จะบอกว่าท่านผู้เขียน นำเอาข้อมูลเกี่ยวกับการสังคายนาที่อาตมาพูดไว้มาไม่ครบก็ทำให้สรุปไม่ถูก อาจจะเป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้สรุปไม่ถูก เพราะว่าเรื่องสังคายนาที่อาตมาพูดไว้หลายแห่งหลายครั้ง ก็มีการนำไปพิมพ์บ้าง บางครั้งก็ยาวบางครั้งก็สั้น ถ้าหากว่าได้อ่านครบก็จะรู้ละเอียดแล้วก็จะไม่เกิดความเข้าใจผิด เรื่องความเชื่อและความคิดเห็นก็ไม่ใช่ว่า ไม่มีช่อง ไม่มีโอกาสที่จะเข้าไป คือเราต้องทำเป็นขั้นตอน เหมือนอย่างตอนที่มีการสังคายนาเมื่อหลายปีมาแล้ว อาตมาก็ได้เสนอแนะความคิดไว้ บอกว่างานใหญ่อย่างหนึ่งนอกจากตัวการสังคายนาที่พยายามที่จะรักษาข้อมูลเท่าที่มาถึงเราไว้ให้ตรงตามเดิม ก็คือเรื่องของการบินตกต่างๆ ได้แก่เชิงอรรถ จะเห็นว่าเรื่องการสังคายนาที่คัมภีร์พุทธศาสนาภาษาบาลี คือพระไตรปิฎก อรรถกถาต่างๆ จะต้องมีการสอบเทียบกันระหว่างฉบับต่างๆ ของไทยของพม่าของลังกาของฉบับอักษรโรมันก็นำมาเทียบกันแล้วที่เราไม่ไปแทรกแซงอย่างที่ว่าแล้ว ไม่ใช่ไปเที่ยวเขียนแก้เอาเอง เมื่อเห็นว่าอักษรข้อความถ้อยคำอะไรที่ผิดพลาดจากกัน เราก็นำมาบันทึกทำเป็นเชิงอรรถไว้ว่าคำนี้ เช่นว่า “โฆ” ตัวเดียวซึ่งแปลว่า “แล” เท่านั้นเอง ฉบับของอักษรไทยมี แต่ฉบับของพม่าไม่มีหรือฉบับอักษรโรมันก็ไม่มีเราก็ทำเชิงอรรถไว้ว่า คำว่า โฆ หรือตัวบทว่า โฆ นี้ ในฉบับพม่าและอักษรโรมันไม่มี ก็บันทึกไว้ตามตรงอย่างนั้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้ที่มาค้นคว้าได้มองเห็นภาพอะไรต่างๆ เกี่ยวกับการค้นคว้าหรือข้อมูลได้ชัดเจนกว้างขวางยิ่งขึ้น และที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็หรือสำคัญไม่น้อยกว่านี้ก็คือความเชื่อ ความคิด ความเห็น ผู้ที่ทำสังคายนานั้น ถ้าตนเองอ่านแล้วมีความเห็นอย่างไร หรืออยากจะวินิจฉัยว่าข้อความนี้น่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จะเพิ่มเข้ามาหรืออะไรก็ได้แล้วแต่ ก็ให้ทำโดยวิธีทำบันทึกขึ้น แล้วก็กำกับชื่อของผู้ที่ทำบันทึกหรือผู้ทำงานสังคายนาเอาไว้พร้อมทั้งวันเดือนปี อันนี้ก็จะเป็นการช่วยเสริมสติปัญญาและความคิดของเราให้มีโอกาสเข้าไป แต่โดยไม่ไปปะปนแทรกแซงในตัวข้อมูลเดิม นี่ก็ขอยกไปเรื่องท่านพุทธทาสที่ท่านผู้เขียนเขียนไปนี้ ทำให้มองคล้ายๆ กับว่าการที่ท่านพุทธทาสทำอย่างนั้น พูดประเด็นถึงว่าท่านพุทธทาสว่าในพระไตรปิฎกเป็นพุทธวจนะเพียง 40 เปอร์เซ็นต์ ท่านผู้เขียนคือคุณชาญณรงค์ พูดเหมือนกับว่าเป็นเรื่องตรงข้าม หรือขัดแย้งกับความคิดเถรวาท หรือแม้แต่อาตมา ซึ่งความจริงนั้นตรงข้าม ความจริงก็สอดคล้องกันดีคือเข้า

หลักการนี้ แม้แต่สังคายนาก็สามารถทำได้ ก็มาถึงการสังคายนา อยู่ที่ว่าเขาจะให้ความสำคัญคำพูดของท่านพุทธทาสแค่ไหน ถ้าคณะผู้ทำสังคายนาเห็นว่าดีหรือความคิดความเห็นแม้แต่ความเชื่อของท่านพุทธทาสภิกขุในเรื่องนี้มีความสำคัญก็สามารถนำมาบันทึกไว้บอกว่าในระบอบที่มีการสังคายนาครั้งนี้ก่อนมีการสังคายนาครั้งนี้เมื่อระยะ พ .ศ. เท่านั้น มีพระมหาเถระหนึ่งมีนามว่าพุทธทาส มีความเห็นว่า พระไตรปิฎกที่รักษากันมานี้มีส่วนที่ไม่ถูกต้องอยู่ เป็นพุทธพจน์เพียง 40 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งอันนี้เราถือได้ว่าเป็นความเชื่อของท่านพุทธทาส ท่านพุทธทาสก็ยังไม่ได้พิสูจน์ แล้วถ้าเราจะบันทึก ถ้าจะให้ดีก็ต้องหาหลักฐานค้นมาด้วยว่าท่านพุทธทาสท่านยกตัวอย่างหรือแสดงหลักฐานข้อความไหนที่ว่าไม่ใช่หรือผิดพลาด แล้วก็มีเหตุผลอย่างไร ก็ทำไปตามตรง อันนี้คือหลักในการทำสังคายนา ไม่ได้มีการขัดข้อง

ข้อสำคัญอยู่ที่ความซื่อตรง หรือตรงไปตรงมา ไม่ไปทำลายหลักฐานเดิมหรือไม่ไปทำให้คนหลงเข้าใจผิดเอาความเห็นของตัวเองไปแทรกแซง ท่านพุทธทาสมีความเห็นอย่างนี้ถึงไปแล้วบันทึกไว้ว่าเป็นความเห็นของท่านพุทธทาส ส่วนตัวของเดิมมีมาอย่างไรก็รักษาไว้อย่างนั้นต่อไป ก็นี่เป็นวิธีการรักษา แล้วที่ไปบอกว่าความคิดของท่านพุทธทาสภิกขุก้าวล้ำเกินกว่าเถรวาทไทยจะยอมรับได้ ท่านจึงถูกกล่าวหาค่อนข้างรุนแรงว่าเป็นเดียรีลย์ คำพูดอย่างนี้เป็นคำสรุปที่ขอประธานอภัย เป็นการที่ใช้บางแง่มุมจุดไปเหมารวมซึ่งชาวเถรวาทไทยก็ไม่ได้ว่าอย่างนั้นหมด ว่าท่านพุทธทาสเป็นเดียรีลย์ ก็เป็นเพียงบุคคลกลุ่มหนึ่งเท่านั้นเอง ก็ว่าท่านอย่างนั้น ท่านพุทธทาสท่านก็เจตนาเพียงแต่ไม่ให้เราเชื่อง่ายๆ ให้มีการศึกษาโดยใช้สติปัญญา ไม่ใช่หมายความว่าท่านจะไปปฏิเสธ ท่านก็จะเรียกว่าสันนิษฐานหรือท่านเชื่อ ท่านก็มีเหตุผลเป็นการเชื่ออย่างมีเหตุผลว่าน่าจะเป็นส่วนที่มีพุทธวจนะเพียง 40 เปอร์เซ็นต์ก็ว่ากันไป อันนี้ก็ชาวพุทธเถรวาทแท้ๆ คนไทยนี้แหละก็ไม่ได้ว่าอะไร จะไปว่าท่านรุนแรงเดียรีลย์อะไรก็อย่างทีกล่าไปแล้วเป็นเรื่องของบางท่านบางกลุ่ม ซึ่งยอมให้เขามีสิทธิ์ เพราะว่าแสดงว่าเราก้าวกันได้ ก็ไม่ได้ไปเบียดเบียนกันทำร้ายกัน ความจริงในศาสนาอื่นจะรุนแรงมาก เอากันเป็นตายหรือว่าในพุทธศาสนาด้วยกันทางมหายานอาจจะรุนแรงกว่าด้วยซ้ำไป อันนี้เป็นการพูดที่.. ต้องขอประธานอภัย.. ที่สรุปง่ายเกินไป

ฉะนั้นต้องระวังให้มาก ก็ต้องขอใช้คำว่าพูดตรงไปตรงมา ตามที่มันเป็นพอดีกับความจริง แล้วคุณชาญณรงค์ก็ยังไม่เขียนต่อไปถึงว่าพระธรรมปิฎกท่านยืนยันอย่างหนักแน่นว่าพระไตรปิฎกภาษาบาลีของฝ่ายเถรวาทเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นคำสอนดั้งเดิมแท้ของพระพุทธเจ้าเก่าแก่ที่สุดเท่าที่จะสืบหาได้ และรักษากันมาอย่างเคร่งครัดทั้งแม่น้ำย่ำที่สุดและครบถ้วนที่สุด อันนี้ดูเหมือนคุณชาญณรงค์จะนำมาใช้เพื่อยืนยันว่าชาวพุทธเถรวาทอยู่ด้วยความเชื่อหรือว่าใช้ความเชื่อเป็นสำคัญ แล้วก็มาอ้างเสริมกับประเด็นเรื่องสังคายนาที่พูดไปแล้ว ความจริงเป็นคนละประเด็นกันเลย เรื่องสังคายนาเป็นเรื่องความหมายที่ต้องเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องงานในทางพระศาสนาอย่างหนึ่ง ก็ต้องทำไปตามนั้น ซึ่งเป็นประเด็นเรื่องความซื่อตรงอย่างที่ว่าไปแล้ว ส่วนเรื่องที่ว่าพระไตรปิฎกบาลีฝ่ายเถรวาทเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นคำสอนดั้งเดิมแท้ของพระพุทธศาสนาเก่าแก่ที่สุดเท่าที่จะสืบหาได้ รักษากันมาอย่างเคร่งครัด ทั้งแม่น้ำย่ำที่สุด ครบถ้วนที่สุด อันนี้เป็นเรื่องความเชื่อหรือ มันควรจะเป็นปัญหาเรื่องข้อเท็จจริง ซึ่งพูดไปตามที่เราได้ข้อมูลกันมา คุณชาญณรงค์ควรจะไปหาหลักฐานมา มาแย้งว่าในวงการการศึกษาเรื่องพุทธศาสนาของปราชญ์ ในประเทศไทย นอกประเทศหรือทั่วโลก เขาว่าอย่างนี้จริงมั๊ย เป็นที่ยอมรับกันโดยการเปรียบเทียบ ที่บอกว่าแม่น้ำย่ำที่สุด ครบถ้วนที่สุด ไม่ได้หมายความว่าครบถ้วนสมบูรณ์โดยร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่เป็นการพูดโดยเปรียบเทียบจึงใช้คำว่าครบถ้วนที่สุดว่า ในเมื่อพูดถึงพระไตรปิฎก ในเมื่อพูดถึงพุทธพจน์แล้ว ทั่วโลกนักปราชญ์ทั้งหลายทั้งฝ่ายเถรวาทมหายานยอมรับมั๊ยว่าพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทเป็นคำสอนเดิมแท้ที่สุด คือเท่าที่ เราจะรักษาไว้

ได้หรือว่ารู้ได้ แต่จะมีครบแค่ไหนก็อีกเรื่องหนึ่งต้องมาพูดกัน แล้วก็รักษากันมาเคร่งครัด แม่นยำที่สุด ครบถ้วนที่สุดโดยการเปรียบเทียบ ซึ่งปราชญ์มหายานเขาก็ยอมรับอย่างนี้ หรือว่าทางคุณชาณนรงค์ไม่เห็นด้วยมีหลักฐานอย่างอื่นนำมาแสดงได้ และไม่ใช่ปัญหาเรื่องความเชื่อ เป็นธรรมดาความเชื่อนั้นของแต่ละศาสนิก แต่ละกลุ่ม แต่ละนิกายก็ย่อมมีความเชื่อ ในแง่นี้เสียอีกที่เราสามารถพูด ซึ่งอาจจะเอามาเถียงกันอีกว่าพุทธศาสนาเถรวาทนี่เอาหลักฐานยืนยันเป็นสำคัญมากกว่าความเชื่อ ส่วนพุทธศาสนา เช่น มหายานหลายนิกาย เอาความเชื่อเอาคำสอนของอาจารย์เป็นหลักอย่างนี้เป็นต้น ก็ต้องมาเถียงกัน แต่ว่าต้องมีหลักฐานเอามาแสดงให้ชัด การพูดอย่างนี้เป็นการที่ ในทางวิชาการนี้น่าจะเป็นการไม่เพียงพอ

นอกจากท่านพุทธทาส คุณชาณนรงค์ก็ไปอ้างพระสมชาย * มาอีก ว่าพระสมชายเขียนไว้ว่าคำสอนของพระสัมมา - สัมพุทธเจ้าได้รับการรวบรวมไว้ในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก ซึ่งพระไตรปิฎกบาลีของพุทธศาสนานิกายเถรวาทของเราเป็นพระไตรปิฎกที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถรวบรวม รักษาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ได้มากที่สุด เป็นแหล่งอ้างอิงของคำสอนในพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมที่สำคัญที่สุด แต่นอกจากพระไตรปิฎกบาลีแล้วยังมีคำสอนดั้งเดิมของพระ - สัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ในคัมภีร์อื่นอีกหลายแห่ง เช่น พระไตรปิฎกจีน พระไตรปิฎกทิเบต คัมภีร์สันสกฤตและคัมภีร์ในภาษาอื่นๆ การจะศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจเพื่อการปฏิบัติและการสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี การศึกษาพระไตรปิฎกบาลีสามารถให้ความรู้กับเราได้ แต่การจะล่วงเลยไปถึงกลัระนูว่าทศนะทางอภิปรัชญาใดใช่ หรือไม่ใช่คำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมเพราะได้ปฏิเสธทศนะอื่นโดยเด็ดขาดนั้น ลำพังการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างเดียวไม่เพียงพอ ผู้นั้นจะต้องอ้างอิงคำสอนพุทธศาสนายุคดั้งเดิมทุกแหล่งให้เจนจบและเข้าใจสภาพภูมิหลังของสังคมอินเดียในครั้งพุทธกาลอย่างลึกซึ้งเสียก่อน คำพูดของพระสมชายนี้ที่จริงคุณชาณนรงค์ควรจะพูด ได้ดีกว่า เพราะจะเห็นได้เลยว่าคำพูดของพระสมชายนี้ไม่สอดคล้องกัน ตอนแรกท่านก็บอกว่าคำสอนในพระไตรปิฎกบาลีได้รับการยอมรับว่ารักษาไว้ได้มากที่สุด ดั้งเดิมสำคัญที่สุด ก็เราก็ตกลงไปตรงมาตามนี้ ทีนี้ถ้าเราจะยืนยันคำสอนอะไร เราก็อ้างตามพระไตรปิฎกบาลีซึ่งยอมรับกันว่าดั้งเดิมที่สุดว่าอย่างนี้ ส่วนถ้าไปหาหลักฐานอื่นมาถือว่าไปตามนั้น บอกว่าคัมภีร์นั้นว่าอย่างนั้น ทีนี้เถรวาทนี่ใช้อะไรเป็นมาตรฐาน ใช้พระไตรปิฎกบาลีเป็นมาตรฐาน คำสอนอะไรเป็นเถรวาทหรือไม่ จะใช้อะไรวัด ก็ใช้พระไตรปิฎกบาลีวัด เราก็อ้างไปได้ตรงๆ ว่าอันนี้เป็นคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนอันอื่นเราก็อ้างปฏิเสธ ก็บอกไปตามตรงว่าเป็นคำสอนของพุทธศาสนานิกายนั้นนิกายนี้ แต่จะดั้งเดิมแค่ไหนก็ทางนี้เองยอมรับแล้วว่าบาลีนี้ดั้งเดิมที่สุด ส่วนที่อื่นมีหรือไม่ พระไตรปิฎกทิเบต สันสกฤต คัมภีร์ภาษาอื่นๆ ก็ระบุมามีใครที่เก่า แต่อย่าไปอ้างเป็นทำให้นักผู้อ่านนี้หลงไป เพราะว่าการที่ไปอ้างพระไตร - ปิฎกจีน พระไตรปิฎกทิเบต คัมภีร์สันสกฤต คัมภีร์ภาษาอื่นๆ ก็ควรจะพูดให้รู้ว่าคัมภีร์เหล่านั้นนี้เท่าที่ปราชญ์เขาสืบกันได้เกิดขึ้นเมื่อสมัยไหน จะมายืนยันได้ในระดับใด

ก็กลายเป็นว่าการพูดนี้เป็นการพูดที่สับสนคลุมเครือ จะไปบอกว่าทศนะทางอภิปรัชญาใดใช่หรือไม่ใช่คำสอนพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิม พร้อมทั้งปฏิเสธทศนะอื่นๆ โดยเด็ดขาดนั้น ก็ไม่ได้มีใครเขาไปปฏิเสธเด็ดขาด เขาเพียงแต่บอกว่าโดยมาตรฐานของเถรวาทหรือคำสอนที่เป็นเถรวาทนี่ เมื่อใช้มาตรฐานที่เรายอมรับกันแล้วตัดสินก็เป็นอย่างนี้ อันนี้ไม่ใช่ทศนะของเถรวาทก็บอกไปตามตรง การปฏิเสธว่าเป็นเถรวาทหรือไม่ใช่กับการปฏิเสธว่าจริงหรือไม่เป็นคนละเรื่องกัน ซึ่งประเด็นนี้บางทีนักวิชาการก็หลง ขอยกตัวอย่างสมัยเมื่อมีเรื่องกรณีกรรมกายเกิดขึ้น มีหนังสือพิมพ์ลงข้อเขียนของ

* หมายถึงพระสมชาย ฐานวุฑโฒ แห่งวัดพระธรรมกาย ปัจจุบันคือ พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ—บรรณาธิการ

นักวิชาการท่านหนึ่งก็พูดมาถึงอาตมาด้วยบอกว่าพระธรรมปิฎกก็ไปติดอยู่กับพระไตรปิฎก นิพพานจะเป็นอรรถาหรือเป็นอนัตตา ก็จะเป็นยังงี้ก็ได้อะไรทำนองนี้ แล้วก็ทำให้เราได้รู้ว่าอื่อนักวิชาการบางทีก็ขาดความรอบคอบ คือไม่ไตร่ตรอง ไม่ตรวจสอบเรื่องราวให้ชัด หนึ่งก็คือว่าตัวท่านผู้นั้นเขียนขึ้นมาโดยยังไม่ได้จับประเด็นไม่รู้ว่าประเด็นที่เขากำลังพูดเรื่องอะไร คำว่านิพพานเป็นอรรถาหรืออนัตตาหรือเป็นอรรถาอนัตตาหรือไม่ หรือคำว่าท่านมีความเห็นว่านิพพานเป็นอรรถาหรือเป็นอนัตตากับประเด็นที่ว่าพุทธศาสนาเถรวาทถือว่านิพพานเป็นอรรถาหรืออนัตตาอันนี้มันคนละเรื่องกัน ก็ต้องพูดให้ตรงประเด็น เวลานั้นเขากำลังถกเถียงกันในแง่ที่ว่าพุทธศาสนาเถรวาทหรือตามหลักการของพุทธศาสนาเถรวาทว่านิพพานเป็นอรรถาหรืออนัตตา เมื่อพูดในแง่นี้ก็ต้องมาดูว่าจะใช้อะไรเป็นมาตรฐานในการตัดสิน เราก็ไปเอาหลักฐานมาแสดงตามที่ยอมรับกันว่าต้องถือเป็นมาตรฐานอย่างนั้น ส่วนใครจะมีทัศนะอย่างไร เราก็ไม่ได้ไปปิดกั้น ที่นี้ท่านผู้เขียนนั้นจับประเด็นไม่ถูกก็เอามาสับสนปนเปกัน หรืออย่างว่าเมื่อมีการอ้างอิงพระไตรปิฎกมาก ก็บอกว่าท่านผู้นี้คิดพระไตรปิฎก คิดคัมภีร์เวลาไปเห็นอย่างนี้ทำให้เรามองเห็นว่า อ้อ นักวิชาการนี้ไปกันถึงขนาดนี้ ก็เรามองคนละแง่ ขอบประธานอภัยที่พูดถึงตัวเอง การที่เราต้องค้นคัมภีร์มากมายนี้ เรามองไปในแง่ที่ว่าในเมื่อเราพูดถึงเรื่องที่ท่านพูด เราจะต้องให้ครบที่สุดว่าท่านพูดว่าอย่างไร ฉะนั้นจะต้องว่ากันให้ทะลุปรุโปร่งไปเลย มีที่ไหน ค้นมาให้ได้ เมื่อได้ฟัง ได้อ่านได้รู้ว่าท่านพูดอย่างไร จบแล้วคราวนี้ถึงที่เรายัง เราจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยตอนนี้เรามีสิทธิ์พูดเต็มที่ แต่ถ้าเราไม่ได้ดูท่านให้หมด ไม่ฟังท่านให้หมดแล้วไปพูดเอาที่มีทางที่จะเสียความเป็นธรรม ไม่ให้โอกาสแก่ท่านโดยเฉพาะท่านก็ล่องลับไปแล้ว ไม่มีโอกาสมาเถียง ฉะนั้นอันนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่เรารู้จะทำความเข้าใจให้ชัด การนำคัมภีร์มาอ้างมากมายนั้นไม่ได้หมายความว่าเราไปยึดติดตามคัมภีร์แต่หมายความว่าเราพูดไว้เจ้าของเรื่องว่าเท่าไร เราเอาให้ทะลุปรุโปร่ง เรียกว่าค้นกันให้แหลกไปเลย แต่ในบางเรื่องอาจจะเป็นไปได้ว่ามันไม่สำคัญถึงขนาดต้องรู้ให้ทะลุปรุโปร่ง เราก็ควรใช้วิธีพูดท่านองว่าเท่าที่ค้นเท่าที่พบ เป็นอย่างนี้ วิธีการอย่างนี้ท่านเรียกว่าการอนุรักษสังจะ คือไม่ผูกขาดและไม่ไปเหมาวินิจฉัยท่านโดยเด็ดขาด คือ เรารู้เท่าไหนเราพูดไปในขอบเขตของเท่าที่เราพบหรือเราได้ข้อมูลมา

เนื่องจากข้อความตอนนี้ที่พระสมชาย ฐานวุฑโฒ เขียนไว้นั้น คุณชาญณรงค์ บุญหนุน ไปยกมาจาก ไปคัดมาจาก หนังสือ “กรณีธรรมกาย” ที่อาตมาเขียนไว้อีกชั้นหนึ่ง ก็เลยเห็นว่าน่าจะได้ทราบบรรยากาศทางความคิดไว้ด้วย ที่พระสมชายเขียนไว้ว่า คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับการรวบรวมไว้ในคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก นั้นมีข้อความต่อไปจนถึงว่าการจะศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจ เพื่อการปฏิบัติและการสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี การศึกษาพระไตรปิฎกบาลีสามารถให้ความรู้กับเราได้ แต่การจะล่องเลยไปถึงขนาดกล่าวหาว่าทัศนะทางอภิปรายญาโณให้หรือไม่ใช่คำสอนของพุทธศาสนายุคดั้งเดิมพร้อมทั้งปฏิเสธทัศนะอื่น โดยเด็ดขาดนั้น ลำพังการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างเดียวไม่เพียงพอ ผู้นั้นจะต้องอ้างอิงคำสอนพุทธ ศาสนายุคดั้งเดิมทุกแหล่งให้เจนจบและเข้าใจสภาพภูมิหลังของสังคมอินเดียในครั้งพุทธกาลอย่างลึกซึ้งเสียก่อน แล้วก็ตามข้อความตอนนี้คุณชาญณรงค์ก็ไปเขียนไว้อีกแห่งหนึ่งว่า กรณีธรรมกายเรื่องนิพพานเป็นอรรถา อาจถือได้ว่าเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับการตีความหลักธรรมและการออกมาปกป้องแนวคิดของธรรมกายของพระสมชาย ฐานวุฑโฒ ก็เป็นความพยายามของพระสงฆ์ไทยที่จะก้าวข้ามการแบ่งแยกทางนิกายศาสนา โดยมองว่าพระไตรปิฎกของฝ่ายอื่นๆ เช่น ของจีน ทิเบตหรือภาษาสันสกฤตก็สามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับใช้ทำความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าให้สมบูรณ์ขึ้นได้เช่นเดียวกัน ที่คุณชาญณรงค์ว่าการออกมาปกป้องแนวคิดธรรมกายของพระสมชายเป็นความพยายามครั้งหนึ่งของพระสงฆ์ไทย ที่จะก้าวข้ามการแบ่งแยกทางนิกายศาสนานั้น ตรงนี้ควรจะตั้งข้อสังเกตว่าที่

บอกว่าเป็นความพยายามนั้น การพยายามนั้นเป็นเรื่องที่น่าจะได้อยู่แต่ว่าควรเขียนเสียใหม่ถ้าจะให้ดีกว่าจะเขียนให้ตรง คือไปเขียนว่าเป็นความพยายามศึกษาหรือว่าท่านสมชายเองพยายามศึกษานี้ก็เป็นการดี เพราะว่าการพยายามศึกษานี้เป็นเรื่องสำคัญ ทางพุทธศาสนานั้นก็สนับสนุนแต่ไม่ใช่ปัญหาว่าพยายามก้าวข้ามการแบ่งแยกนิกายทางศาสนา คือไม่ได้เป็นปัญหาเรื่องจะต้องไปพยายามก้าวข้ามการแบ่งแยกทางนิกายศาสนา ไปทำให้คนเข้าใจว่ามีการแบ่งแยกทางนิกายซึ่งตามปกติโดยเปรียบเทียบกันแล้วในทางทางพุทธศาสนาก็ไม่มีการแบ่งแยกอยู่แล้ว

ปัญหาของไทยเราพระสงฆ์ไทยทั้งหมดก็คือปัญหาเราไม่ค่อยศึกษากัน พุทธบริษัทสี่ หรือว่าพระสงฆ์ไทยและพุทธบริษัทคนไทยทั้งหมดชาวพุทธไทยไม่ค่อยศึกษากัน อย่างว่าแต่ละจะไปศึกษาเรื่องมหายานหรืออะไรกว้างไปเลย เรื่องพุทธศาสนาเถรวาทเองก็ไม่ค่อยศึกษากัน ฉะนั้นสิ่งที่เราจะต้องคิดให้มากก็คือ พยายามศึกษารวมทั้งพระสมชายเองด้วยควรจะพยายามศึกษานะดีแล้ว แต่ว่าไปศึกษาแล้วนี่ พอศึกษามหายานอะไรด้วยไม่มีปัญหาหรอก ถ้าศึกษาเถรวาทแล้ว ทางพระเถรวาทเราจะศึกษามหายาน ท่านก็ศึกษากันได้อยู่แล้ว อย่างท่านพุทธทาสก็ศึกษา พระเถรวาทไทยองค์อื่น นอกจากท่านพุทธทาสก็ศึกษาก็มี แต่เราก็น้อย เพราะอะไร เพราะว่าการศึกษาพุทธศาสนาทั้งหมดแม้แต่เถรวาทเองก็ไม่ค่อยจะศึกษากันอยู่แล้ว ปัญหาอยู่ที่การพยายามศึกษา ควรจะไปเน้นให้พยายามศึกษากันไม่ต้องไปเน้นเรื่องก้าวข้ามการแบ่งแยกนิกายศาสนาหรอก เพราะท่านไม่ได้ว่าอะไร จะศึกษานิกายมหายานก็ศึกษาไป แต่นี้ก้าวข้ามการแบ่งแยก คำว่าแบ่งแยกนี้ไม่เหมือนกับคำว่าจัดแบ่ง การจัดแบ่งหรือจำแนกเป็นนิกายนั้นนิกายนี้ คำสอนเป็นอย่างไร อันนี้เป็นเรื่องของข้อเท็จจริงซึ่งมีฐานจากประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีตหรือเรื่องของการสมมติด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา การศึกษาต้องชัดเจนไปว่าอะไรเป็นอะไร ความจริงในพุทธศาสนา มหายานเสียอีกที่มีการแบ่งแยกกันมาก การทะเลาะเบาะแว้งกันมากมาย แล้วนิกายศาสนา คือทางมหายานเองที่แยกกันเป็นหลายนิกาย นิกายใหญ่ สี่ห้าหกนิกาย นิกายย่อยอย่างในญี่ปุ่นก็เป็นร้อยๆ สองร้อยนิกายโดยประมาณนี้ ก็นับถือคำสอนต่างกันแม้แต่พระสูตรที่เอามาเป็นหลักของนิกายก็ต่างกัน ก็นิกายๆ อย่างแคว้นประเทศญี่ปุ่นพอสิ้นยุคนารายณ์เป็นราชธานีของญี่ปุ่น ทางบ้านเมืองก็เบื่อหน่ายกันเรื่องสภาพการพระศาสนา สร้างเมืองหลวงใหม่เฮอันพอเริ่มยุคเฮอันก็สร้างวัดในเมืองหลวงแค่สองวัดเท่านั้น ตะวันออกสุดกับตะวันตกสุด แล้วก็นิมนต์พระที่ใกล้ชิดหรือเป็นญาติกับพระจักรพรรดิมาซึ่งไม่เห็นด้วยกับพุทธศาสนาในยุคนารายณ์สนับสนุน ได้พระไซโจกับพระกุไกสององค์นี้ก็เดินทางไปเมืองจีนด้วยกันแล้วก็ไปศึกษาพุทธศาสนาในจีนด้วยกันกลับมาตามหลังกันมา เสร็จแล้วสององค์นี้ก็มาแตกแยกกันอีกก็ทำให้มีการเริ่มต้นนิกายแยกกันระหว่างนิกายของท่านไซโจเป็นนิกายเทนได และท่านกุไกก็เป็นนิกายเคงอน นี่แค่เริ่มต้นยุคเฮอันก็มาแยกกันเป็นสองนิกาย การนับถือพระสูตรทางเทนไดนับถือลัทธิธรรมปุณฺณจริกสูตร ท่านกุไกนั้นก็ตั้งนิกายเคงอนซึ่งนับถืออวตังสกุสูตร ทางเทนไดก็ถือว่าอวตังสกุสูตรนั้นเป็นสูตรยุคแรกที่พระพุทธเจ้าสอนเป็นสูตรที่ยังไม่สมบูรณ์ พระพุทธเจ้าสอนก็ไม่ค่อยได้ผลอะไรทำนองนี้ ก็เป็นความแตกแยกกันในญี่ปุ่น นี่แตกแยกกันมาก นักปราชญ์มหายานของญี่ปุ่นเสียเองอีกที่เมื่อได้มาศึกษาพุทธศาสนาเถรวาทก็ยังมีความหวังว่าพระสูตรของเถรวาทพระไตรปิฎกของเถรวาทนั้นจะช่วยในการที่มาสมาหรือทำให้เกิดเอกภาพของพุทธศาสนาในญี่ปุ่น อย่างเช่น โปรเฟสเซอร์มิตซูโนแห่งมหาวิทยาลัยโกมาซาวาก็มีความหวังอย่างนั้น ก็เลยสนับสนุนกันทำให้พระมหายานโดยเฉพาะญี่ปุ่นนี้ศึกษาพุทธศาสนาพระไตรปิฎกเถรวาทของ พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทอื่นนี้เขาก็หวังว่าคำสอนเถรวาทนี้แหละจะเป็นฐานที่จะช่วยประสานให้เกิดเอกภาพของพุทธศาสนาทั้งหมด ส่วนทางพุทธศาสนาเถรวาทนั้นเราไม่ได้ไปแบ่งแยกรังเกียจใครอยู่แล้วศึกษาได้หมด ไม่มีปัญหา แล้วพระไตรปิฎกของนิกายต่างๆ นี่ก็ต้องรู้เข้าใจตามความเป็นจริงไม่ใช่มาอ้างกันไป

เฉยๆ ว่าพระไตรปิฎกสันสกฤต พระไตรปิฎกจีน พระไตรปิฎกทิเบตอะไรหรอก คือศึกษาได้ทั้งหมดแต่ก็ต้องรู้ตามเป็นจริง นักปราชญ์มหายานเขาก็ต้องศึกษาตามเป็นจริงเหมือนกัน

พระไตรปิฎกบาลีเกิดขึ้นในยุคไหน มีความเป็นมาอย่างไร พระไตรปิฎกสันสกฤตกับจีนก็ไม่เหมือนกัน พระไตรปิฎกสันสกฤตก็เป็นที่มาของพระไตรปิฎกจีน ก็ไปแปลจากสันสกฤต พระไตรปิฎกสันสกฤตนั้นแทบจะไม่เหลือแล้ว เหลืออยู่นิดๆ หน่อยๆ เพราะว่าสูญหายสลายไปไม่ได้รักษาเอาไว้ ส่วนพระไตรปิฎกจีนก็ต้องไปรู้จักแยกอีก เป็นยุคเป็นสมัยเป็นของแปลจากของเดิมสันสกฤตหรือไม่หรือเป็นของแต่งขึ้นในประเทศจีน ยกตัวอย่างเช่นว่าพระสูตรของจีนนั้นก็มีการพระสูตรที่เป็นเรื่องราวเล่าจื้อได้เกิดเป็นพระศากยมุณีพระพุทธเจ้าในอินเดียโน่น กลายเป็นอย่างนั้น ก็หมายความว่ากลายเป็นเพราะฝ่ายเล่าจื้อหรือลัทธิเต๋านี้แหละพยายามจะกลืนพุทธศาสนาหรือจะข่มพุทธศาสนาก็มีผู้แต่งพระสูตรมาใหม่ในจีนแบบนี้ ที่เนื้อหาของเถรวาทนี้พระสูตรแบบนี้เข้ามาไม่ได้เพราะปิดรายการไปเรียบร้อยแล้ว

ก็มีแต่อย่างของฮินดูนิกายไวษณะที่นับถือพระวิษณุ พระนารายณ์ นี่ก็แต่งคัมภีร์วิษณุปุราณะขึ้นมาเอาพระพุทธเจ้าเป็นอวตาร ปางที่เค้าเรียกพุทธาวตารเพื่อจะกลืนพุทธศาสนาหรือเพื่อจะทำลายพุทธศาสนา อันนั้นเขายังต้องเป็นคัมภีร์นอกศาสนา แต่ของจีนนี้เข้ามาเป็นพระสูตรในพุทธศาสนาเองเลย ว่าเล่าจื้อนี่มาเกิดเป็นพระศากยมุณีเป็นต้น อันนี้เราต้องรู้เข้าใจตามเป็นจริง ศึกษาได้ทั้งนั้นไม่มีปัญหา แต่ก็ต้องรู้เข้าใจตามเป็นจริงอะไรเป็นอะไร คำว่าแบ่งแยกทางศาสนากับการที่รู้จักจัดแบ่งจำแนกนี้ไม่เหมือนกัน การศึกษาก็ต้องรู้ไปตามเป็นจริงแต่ไม่ใช่ว่าเพื่อจะแบ่งแยกทะเลาะกัน แต่ว่าจัดแบ่งเพื่อเข้าใจอะไรต่ออะไรให้ถูกต้องตามความเป็นจริง รู้ตรงตามที่มันเป็น ไม่ว่าจะการศึกษาพุทธศาสนานี้ หรือไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ไม่ใช่ว่าจะเอามาผสมปนเปกันไปหรืออย่างที่เขาบ้านเขาเรียกว่ามั่ว ทำอย่างนั้นไม่ถูก

แต่การศึกษานี้เพื่อรู้เข้าใจแล้วก็ไม่ได้ศึกษาเพื่อความแตกแยกอะไร ก็รู้เข้าใจกัน อันนี้ก็แม้จะมีความเห็นไม่ตรงกันก็ถกเถียงกันได้ไม่ได้เป็นปัญหา แต่ต้องระวังเหมือนกันที่บอกว่าก้าวข้ามการแบ่งแยกนิกายศาสนากลายเป็นเอาคำสอนมาผสมปนเป แล้วก็มั่วกันไป การศึกษาอะไรก็ตามจะให้ผลเบื้องต้นก็ต้องให้รู้ตรงตามที่มันเป็น ไม่ใช่ว่าจะก้าวข้ามเส้นแบ่ง เส้นแบ่งอยู่ที่ไหน เป็นอย่างไรก็ไม่รู้ เรียนเถรวาทมหายานเสร็จแล้ว เถรวาทก็รู้แต่ไม่ได้หลักได้ฐาน มหายานก็รู้แต่ไม่เป็นขึ้นเป็นอัน เพราะฉะนั้นก็ต้องให้ชัดเรื่องการศึกษา ซึ่งทางพุทธศาสนาสันนิษฐานอยู่แล้วแต่ศึกษาเสียให้ถูกต้อง จะอย่างไรก็ตามที่ว่าทั้งหมดนี้มันไม่ใช่ตัวประเด็น ประเด็นมันอยู่ที่ว่าเรื่องความซื่อตรง คือถ้าจะไปเอาพระไตรปิฎกสันสกฤตหรือทิเบตหรือจีนมาก็ว่าไปตรงๆ ตามนั้น อย่างว่านิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา ตอนนี้เรากำลังพูดถึงว่าหลักการของเถรวาทหรือหลักการพุทธศาสนานี้ว่านิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา แล้วเราต้องการหลักฐาน เราก็ว่าไปหลักฐานที่ไหนว่าอย่างไร เมื่อท่านว่ามหายานว่านิพพานเป็นอัตตาก็ไปยกหลักฐานมาพระไตรปิฎกหรือพระสูตรนั้นของจีนของมหายานนิกายนั้นหรือในสันสกฤตหรือทิเบตก็ตาม ก็เอามาบอกไปตามตรง แม้แต่บอกแล้วว่ามหายานนิกายนั้นว่าเป็นอัตตาก็ยังดี แต่ที่นี้ที่มันเป็นปัญหาก็คือไปอ้างว่าพระไตรปิฎกบาลีว่านิพพานเป็นอัตตา อย่างนี้ถือว่าเป็นเรื่องความไม่ซื่อตรง ก็ว่าไปตามตรงว่ามหายานว่านิพพานเป็นอัตตาก็ว่ามา ท่านก็ไม่ได้ว่าอะไร

อันนี้ปัญหามันอยู่ที่นี้ ประเด็นอยู่ที่เรื่องของความซื่อตรง ตรงตามหลักฐานเป็นต้น ไม่ได้เป็นปัญหาว่าจะใจแคบหรือไม่ยอมรับไม่ฟังอะไรอื่น คนละประเด็นกันก็จับประเด็นกันให้ถูก แล้วนี่ท่านพูดว่าการจะล่องลอยไปถึงขนาดกลั้วระบูนว่าทัศนะทางอภิปริชญาใดใช้หรือไม่ใช้คำสอนพุทธศาสนายุคดั้งเดิมพร้อมทั้งปฏิเสธทัศนะอื่นโดยเด็ดขาดนั้นลำพังการศึกษาพุทธศาสนาพระไตรปิฎกอย่างเดียวไม่พออะไรต่างๆ เหล่านี้ เป็นคำพูดที่ไม่ชัดไม่เจนคลุมเครือ ใครเขาจะไปว่าอะไร จะ

ศึกษาอภิปรายที่ศึกษาไป เขาไม่ได้ปฏิเสธอะไร เขาปฏิเสธไปตามประเด็นนั้น ถ้าประเด็นไหนพูดถึงหลักฐานที่ว่าไปตามหลักฐานหรือจะพูดในขอบเขตว่าพุทธศาสนาเถรวาทว่าอย่างไรก็ว่าไปตามมาตรฐานที่จะถือว่าเป็นเถรวาท ส่วนมหายานอย่างไรก็ว่าไปตามนั้นใครจะศึกษาอะไรก็ว่าไป ไม่ได้มีปัญหาอะไรทั้งสิ้น การเขียนนี้ทำให้เกิดความสับสน แล้วก็ต้องเข้าใจว่าเรื่องทางอภิปรายกับเรื่องการตรัสรู้ก็ไม่ใช่อันเดียวกัน ใครจะเถียงทางอภิปรายก็เถียงไป แต่ถ้าจะเพื่อตรัสรู้ อาจจะย้อนไปยกเอาคำของท่านพุทธทาสมาพูดใหม่ก็ได้ พูดในอีกแนวหนึ่งก็จะบอกตามทัศนะท่านพุทธทาสถ้าจะเอาเรื่องตรัสรู้แล้ว แม้แต่ถึกพระไตรปิฎกไปเหลือแค่ 40 เปอร์เซ็นต์นั้น ก็พอที่จะตรัสรู้แล้ว อย่างนี้เป็นต้น ก็สามารถพูดได้ อยู่ที่ใครอยากศึกษาเพื่อการตรัสรู้หรือจะไปศึกษาเพื่อได้เถียงทางอภิปรายอย่างนี้เป็นต้นก็แยกกันไปได้อีก ก็ไม่มีใครว่า ศึกษาไป อย่างไร แง่ไหนก็ว่าตรงไปตรงมา ไม่มีปัญหา ก็ขออย่างเดียวที่ว่าให้ตรงประเด็น พอดีกับความเป็นจริง ประเด็นอยู่ที่ความชัดเจน เมื่อบางอย่างเป็นประเด็นใหญ่ๆ ต้องพิจารณาหลายแง่ แล้วถ้าจะสรุปก็ต้องไปค้นคว้าข้อมูลให้พร้อม ให้ทั่วถึง หรือไม่งั้นก็ต้องไปสอบถามเจ้าของแหล่งความคิดเห็น ไม่งั้นไปสรุปความเห็นเขาผิดพลาด

อย่างเรื่องภิกขุณี ก็ปัญหาโสเภณีที่คุณชาญณรงค์ ได้เขียนและ โขมมาถึงอาตมาด้วยก็ทำให้รู้ว่า เป็นการวินิจฉัยง่ายเกินไป เช่นเอาหนังสือของอาตมาภาพไปอ้างบางส่วนแล้วก็สรุปว่า พระธรรมปิฎกมองว่าการไม่มีภิกขุณีกับปัญหาโสเภณีไม่เกี่ยวข้องกันแต่ประการใด ดูเหมือนจะหมายความว่าปัญหาโสเภณีไม่ใช่ความรับผิดชอบของคณะสงฆ์ไทย อันนี้ต้องถือว่าคุณชาญณรงค์ บุญหนุนนี้สรุปเอาเองง่ายๆ เรื่องนี้เป็นประเด็นใหญ่ เราต้องพิจารณากันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง กำลังพูดกันเรื่องภิกขุณี ไม่ได้พูดกันถึงเรื่องปัญหาโสเภณี แต่เมื่อแทรกเข้ามาก็พูดไปแ่งหนึ่ง แต่ต้องเข้าใจเยอะ คือคุณชาญณรงค์จะสรุปได้แค่ว่าพระธรรมปิฎกเห็นว่า การไม่มีภิกขุณีกับปัญหาโสเภณีนี้ไม่เกี่ยวข้องกันโดยตรงหรือไม่เป็นเหตุปัจจัยของกันโดยตรง ก็คงสรุปได้แค่นั้น แต่บอกไม่เกี่ยวข้องกันแต่ประการใดนี้ เป็นการสรุปที่ไม่ถูกต้อง การไม่มีภิกขุณีกับปัญหาโสเภณีไม่เป็นเหตุปัจจัยของกันและกันโดยตรง ถ้าเป็นเหตุปัจจัยของกันโดยตรงก็กลายเป็นเรื่องซ้ำไป คนก็จะพูดเช่นบอก ว่า ถ้าอย่างนั้นประเทศทั้งหลายในโลกมากมายนี้ ถ้าถือว่าเพราะไม่มีภิกขุณีจึงมีปัญหาโสเภณีอะไรอย่างนี้ ทำให้ผู้หญิงไปเป็นโสเภณี อย่างนี้เรียกว่าเป็นเหตุปัจจัยโดยตรง ถ้าอย่างนั้นประเทศทั้งหลายในโลกมากมายที่มีโสเภณีก็เพราะไม่มีภิกขุณีแล้วประเทศเหล่านั้นก็ไม่มีทางแก้ปัญหาก็เพราะเขาไม่ได้นับถือพุทธศาสนา ไม่มีโอกาสจะมีภิกขุณี จะต้องไม่มีภิกขุณีจึงจะไม่มีปัญหาโสเภณี หรือว่าถ้ามีภิกขุณีก็ไม่มีปัญหาโสเภณี ถ้าอย่างนั้นสมัยพุทธกาลซึ่งมีภิกขุณี ชมพูทวีปก็ต้องไม่มีปัญหาโสเภณี หรือไม่มีโสเภณี ก็ไม่จริง ปรากฏว่าในสมัยพุทธกาลในชมพูทวีปทั้งๆ ที่มีภิกขุณี โสเภณีก็มีอยู่ อันนี้คือการที่จะบอกว่าเรื่องการไม่มีภิกขุณีกับปัญหาโสเภณีมันไม่ได้เป็นเหตุปัจจัยของกันและกันโดยตรง แต่มันอาจจะไปมีความเกี่ยวข้องโดยเงื่อนไขทางสังคมอย่างอื่นเข้ามาหรือมีส่วนจะบรรเทาเบาบางได้

แต่ว่าอันนี้เราไม่ไป คือมันต้องมองหลายแง่ที่เราไม่ได้臆จนเพียงแค่นี้ ในเมื่อเราคิดปัญหาว่าเราไม่สามารถมีภิกขุณี สังคมก็สามารถที่จะทำให้ผู้หญิงมีทางออกอย่างอื่นได้ เราไม่จำเป็นจะต้องหมดหนทาง 臆จน ก็เป็นเพียงว่าติดขัดด้วยวิธีการหนึ่ง เมื่อวิธีการนี้มันติดขัดเราก็หาทางออกอย่างอื่นได้ โดยเฉพาะในแง่ที่พระธรรมปิฎกไม่ได้หมายความว่า พระสงฆ์ไม่มีความรับผิดชอบต่อความเจริญก้าวหน้าของสตรี ไม่ต้องไปพูดเฉพาะปัญหาโสเภณี ในคณะสงฆ์เมื่อทางสังคมเราติดขัดด้วยเรื่องวิธีการที่จะทำให้ผู้หญิงมีทางออกทางด้านภิกขุณี สามเณรีอะไรก็ตามแล้ว ยังติดขัดอย่างนี้เราก็ต้องขยับขยายหาทางอื่น พระธรรมปิฎกมีความเห็นตรงข้ามกับคุณ ที่คุณชาญณรงค์ บุญหนุนไปสรุป คือเห็นว่ายิ่งเมื่อเราติดขัดด้วยวิธีนี้ คณะสงฆ์ก็มีความรับผิดชอบในการที่จะช่วยให้สตรีมีทางเจริญงอกงามในชีวิตก็โดยต้องคิดหาทางอื่น ช่วยกัน

หมายความว่าทั้งสังคมนี้แหละช่วยกันหาทางอื่นให้ เมื่อเราติดขัดในด้านวิธีปฏิบัติ แต่ความรับผิดชอบเราเอาใจใส่ เรากลับยังต้องชวนเขาไปหาทางให้ผู้หญิงหรือสตรีได้มีโอกาสเช่นการศึกษาหรือในทางสังคมเป็นต้น เพิ่มมากขึ้น แล้วเราก็ไม่จำเป็นต้องมาดันว่าเมื่อวิธีการนี้ปฏิบัติไม่ได้ ในสถานการณ์นี้อะไรนี้แล้วเราจะต้องจบหรือหมดทาง เราก็กินหาทางอื่น ก็จึงบอกว่าต้องใช้วิธีการอย่างอื่นไปซึ่งเป็นเรื่องที่ทั้งหมดทั้งสังคมเราควรรับผิดชอบร่วมกัน

คณะสงฆ์นี้ควรจะเอาใจใส่มาก ในการที่จะให้สตรีได้มีโอกาสอย่างยิ่ง ไปติดขัดในเรื่องกฎกติกาบางอย่างเราก็ต้องหาทางออกให้ดียิ่งขึ้น ในเรื่องปัญหาโสเภณี ปัญหาภิกษุณี สามเณรีอะไรนี้มันกว้างกว่าที่กล่าวมานี้ อย่าไปมองแค่ว่าไม่มีภิกษุณีแล้วจะมีปัญหาโสเภณีอะไรนี้คิดแคบเกินไป แล้วก็เป็นการที่รู้ข้อเท็จจริงไม่เพียงพอ แล้วก็ไม่ทันเหตุการณ์ แล้วบางทีก็เป็นการวิจารณ์ไปอย่างนั้นเอง คนที่เขียนวิจารณ์ที่เรียกว่านักวิชาการก็ไม่ได้มีความตั้งใจจริงในการที่จะแก้ปัญหา อย่างเรื่องปัญหาเรื่องสตรี เรื่องการบวชภิกษุณีอะไรนี้ กับเรื่องปัญหาโสเภณีมันเกี่ยวกับเงื่อนไขทางสังคมอย่างอื่นด้วย ไม่ใช่เรื่องของคณะสงฆ์ เอาอย่างง่าย ๆ เช่นว่าถ้าเราคัดตอนแค่สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทางราชการปรับปรุงบ้านเมืองให้เป็นแบบสมัยใหม่แบบตะวันตกรวมทั้งเรื่องการจัดการศึกษาด้วย ตอนนั้นการศึกษาก็มุ่งเพื่อจะผลิตคนเข้ารับราชการ ก็เรื่องคนเข้ารับราชการเป็นเรื่องของบ้านเมืองเอง ในฝ่ายของสังคมของภุคคฤหัสถ์ก็ต้องการผู้ชายเอาผู้ชายไปรับราชการ การศึกษาแม้ว่าจะมีการให้การศึกษาสตรีมันก็เป็นเพียงเล็กน้อย แต่โดยส่วนใหญ่บ้านเมืองเองที่รับการศึกษาสมัยใหม่ ตอนนั้นไม่เกี่ยวกับคณะสงฆ์แล้ว ก็เน้นไปที่ผู้ชาย ถึงแม้ประเทศอื่นๆ ในโลกเขาก็ยังเป็นอย่างนั้น ฝรั่งเศสเป็นอย่างนั้น ญี่ปุ่นอย่างประเทศอเมริกา เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วง ค.ศ. 1939 ถึง 1945 ตอนนั้นพวกผู้ชายต้องไปรบในสมรภูมิทั้งในยุโรปและในตะวันออกมาถึงแถบญี่ปุ่น ขาดแคลนแรงงาน แม้แต่ทำอาหารก็ต้องให้ผู้หญิงไปทำงาน พวกแม่บ้านทั้งหลายก็ไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งโรงงานผลิตอาวุธจนกระทั่งมีความชำนาญชำนาญ แต่เสร็จแล้วพอสงครามจบ พวกผู้ชายกลับมา พวกผู้หญิงก็กลับไปอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนอีก จนกระทั่งในราวช่วง ค .ศ. 1960 ขบวนการสิทธิสตรีหรือว่าขบวนการเคลื่อนไหว เรียกร้องสิทธิสตรีซึ่งได้เติบโตขึ้น 40 ปี จึงเคลื่อนไหวกันใหญ่อีกครั้งหนึ่ง อันนี้เราก็ต้องพิจารณาเงื่อนไขปัจจัยทางด้านสังคม ทั้งสังคมภายในสังคมภายนอกประกอบกันด้วย แม้แต่ค่านิยมของยุคสมัยนั้นๆ ซึ่งเราไม่สามารถจะไปบังคับได้ แต่ว่าก็ขอให้มีความที่คำนึง อันนี้มันเป็นเรื่องของสังคมเอง

แล้วทีนี้ที่คณะสงฆ์หรือวัดจะกลายเป็นหนทางการศึกษาของชนยากจนจนอะไรนี้ มันก็เป็นเรื่องที่เป็นไปโดยเป็นผลพลอยได้ของบทบาทเดิมโดยไม่รู้ตัว คือพระสงฆ์ วัดและสังคม ในวัดมีความตั้งใจอย่างนั้น อย่างที่กล่าวแล้วเมื่อกี้ ตอนนั้นก็คนที่ไปรับราชการอะไรต่ออะไรก็เป็นผู้ชาย โดยส่วนทั่วไป แต่นี่ต่อมาเด็กชนบทไม่มีโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษามัธยมใหม่นั้น เพราะบ้านเมืองจัดการศึกษาเอาออกไปจากวัดแล้วก็จริงแต่ก็จัดการศึกษาไม่ได้ทั่วถึง ชนบทก็ไม่มีการศึกษา ชาวบ้านก็เลยอาศัยวัดให้ลูกของตัวเองไปเล่าเรียน แม้จะเป็นการเรียนบาลีซึ่งไม่ได้ตรงกับวิชาการที่จะไปเข้ารับราชการสมัยใหม่แต่เป็นทางออกเท่าที่พอมี ก็เป็นผลพลอยได้เพราะว่าทางวัดทางพระทางคณะสงฆ์ทางราชการอะไรก็ไม่ได้เตรียม ไม่ได้คิดว่าจะให้การศึกษาแก่เด็กเหล่านี้ เด็กชายเหล่านี้หรือสามเณรเหล่านี้เพื่อจะไปรับราชการอะไรหรือแก้ปัญหาทางสังคมอะไร ก็เป็นเพียงผลพลอยได้ก็เท่านั้นไป ตอนนั้นถ้าเรามีความตั้งใจจริง ถ้าสังคมต้องการผู้หญิงไปรับราชการ ต้องการให้สถาบันสงฆ์ไปช่วยบ้านเมืองในเรื่องนี้ ก็สามารทำได้โดยวิธีอื่น เมื่อผู้หญิงบวชเป็นสามเณรีไม่ได้ เป็นภิกษุณีไม่ได้ แต่สถาบันแม่ชี เรามีอยู่แล้วก็จะบวชเป็นแม่ชีน้อยแทนที่จะเป็นสามเณรี เหมือนเด็กชายเป็นสามเณร เด็กผู้หญิงก็เป็นแม่ชีน้อยได้ แต่ถ้าจะพูดให้ถูกแท้จริงนั้นก็คือว่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสามเณรก็ดี เรื่องสามเณรีที่ไม่ได้มีก็ดี ทั้งหมดนั้นคณะสงฆ์ที่ดี

รัฐที่ดี สังคมทั้งหมดที่ดี ไม่ได้นึกด้วยซ้ำในการที่จะให้เป็นช่องทางทางการศึกษาในสังคมใหญ่ มันเป็นบทบาทที่เกิดขึ้นมา โดยไม่รู้ตัว ไม่ได้ตั้งใจ และที่เราพูดว่าเด็กชาวบ้านในชนบทได้มาบวชเป็นเณรเป็นช่องทางการศึกษา อันนี้เรามองในแง่ดี แต่ที่จริงว่าการทำอย่างนี้มันก็มีผลเสียในแง่อื่นด้วย ซึ่งเราไม่ต้องการพูดถึงในกรณีนี้ นั่นเป็นเรื่องที่ไม่ควรจะมามองอะไร ต่ออะไรแง่เดียว อันนี้มันเป็นเรื่องที่ว่าเกี่ยวกับเงื่อนไขทางสังคมอย่างอื่น ไม่ใช่ว่าจะมาพูดแง่เดียวมุมเดียวแล้วเรื่องนี้มันไม่จำเป็นจะต้องเป็นจริงอย่างนั้น ต้องดูต่อมาอีก ดูต่อมาเราต้องมาดูว่าอย่างที่สังคมไทยแต่เดิมเราไม่เห็นด้วยกับการที่ผู้หญิงไปเป็นโสเภณีแต่ต่อมาปรากฏว่าพอถึงยุคหนึ่งกลายเป็นค่านิยมเลย ว่าการไปเป็นโสเภณีนั่นดี คนจากต่างจังหวัดไกลๆ อย่างทางเมืองเหนือ ว่าใคร ไปเป็นโสเภณีในกรุงแล้วได้เงินได้ทองมากกลับมาในท้องถิ่นเอาเงินมาช่วยทางท้องถิ่นทางชุมชน แล้วกลายเป็นคนมีหน้ามีตา ก็กลายเป็นค่านิยม ยกย่องเห็นดีเห็นงามไปกับการเป็นโสเภณีไปเสียอีก ในกรณีนี้แม้แต่ว่าถ้ามี ประเพณีเกิดให้มีการบวชสามเณรด้วยเขาก็ไม่มาบวช กลายเป็นว่าการบวชเป็นภิกษุณี เป็นสามเณรก็ไม่ช่วยสังคมให้พ้น ปัญหาโสเภณี เพราะว่าถึงมีเขาก็ไม่มาบวช เพราะว่าเขานิยมในการที่จะได้เงินได้ทอง บวชเป็นสามเณรจะไปได้อะไร อันนี้ก็เหมือนกัน นี่เป็นปัญหาไม่เฉพาะสามเณรที่เราไม่มีจริง แม้แต่เรื่องบวชเป็นสามเณรที่เป็นเรื่องจริงๆ นี่แหละก็เกิดปัญหานี้ การที่มีสามเณร การที่วัดได้เป็นช่องทางของชาวชนบทได้มีการศึกษาอะไรนี้ มันเป็นเวลาประมาณแค่ครึ่งศตวรรษ คือ หลังยุคในหลวงรัชกาลที่ 5 ทรงจัดการศึกษาสมัยใหม่ขึ้นแล้วต่อมาจนถึงยุคประชาธิปไตย เราไม่สามารถจัดการศึกษาได้ทั่วถึง ไม่มีความเสมอภาคทางการศึกษาอย่างที่ตั้งใจจะทำ การศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ไม่ประสบความสำเร็จ สมจริง ก็เลย กลายเป็นว่าวัดกลายเป็นช่องทางการศึกษาของคนด้อยโอกาสในสังคมไปโดยไม่รู้ตัว โดยไม่ตั้งใจอย่างที่เราพูดแล้ว อันนี้ก็ เป็นมาถึงระยะหนึ่ง พอมาเมื่อซัก 20 กว่าปีก่อนหรือก็ประมาณ ปี 2520 อะไรแถวนั้น เกิดมีความเฟื่องฟูทางอุตสาหกรรม ขึ้นมา ก็ปรากฏว่าชาวชนบทนี้เข้ามาเป็นแรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งเด็กด้วย เกิดมีเรื่องแรงงานเด็กเข้ามา แรงงาน อุตสาหกรรมตอนนั้นปรากฏว่าชาวบ้านในชนบทไม่ให้ลูกไปบวชเป็นเณรแล้ว กลายเป็นว่าลูกนี้ส่งเข้ามากรุงเทพเข้า โรงงานอุตสาหกรรมไป เป็นปัญหามาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ เวลานี้ ทั้งๆ ที่คนชนบทก็ยังยากจนอยู่แต่เขาไม่เอาลูกไปบวช แล้ว อันนี้เป็นเรื่องค่านิยมสังคมมีองค์ประกอบ เงื่อนไข ปัจจัยทางสังคมข้ออื่นเข้ามาอย่าไปนึกว่ามีสามเณรแล้วจะช่วย ให้ เด็กมีโอกาสทางการศึกษา พ้นไปจากปัญหานี้ แม้แต่เด็กผู้ชายมีสามเณรก็ยังบวชได้อยู่ก็ยังแก้ไขปัญหานี้ไม่ได้ เพราะว่าเกิดมี ค่านิยมใหม่เขาไม่บวชเป็นเณรแล้ว ชาวบ้านให้ลูกไปเข้าโรงงานอุตสาหกรรม ตอนหลังๆ นี้ก็มีปัจจัยอื่นเช่นเรื่องการ จัด การศึกษาไปทั่วถึงชนบทมากขึ้นด้วย การเดินทางคมนาคมสะดวกมีปัจจัยทางสังคมอื่นเข้ามาอีก ทำให้การบวชเป็นสามเณร นี้ลดน้อยหายไป คนยากจนชนบทก็ไม่เอาลูกมาบวช เวลานี้กลายเป็นขาดแคลนสามเณรทั่วไปหมดเลย แม้แต่จังหวัด ภาคเหนือที่เคยมีเณรมากกว่าพระสองเท่าตัวตอนนี้คนในท้องถิ่นเมืองเหนือก็ไม่มีบวชเณรต้องไปเอาเณรจากสิบสองปันนา เอาเด็กสิบสองปันนามาบวชเณร ในภาคกลางนะหายไปนานแล้ว

ฉะนั้นนี้เป็นปัญหาที่มีปัจจัยทางสังคมซับซ้อน การไปพูดเรื่องปัญหาโสเภณีกับเรื่องการไม่มีภิกษุณีอะไรนี่เป็นการ พูดที่คับแคบมาก ก็ต้องมองไปที่ว่านักวิชาการนี้มีความรู้ความเข้าใจทุกข้อมูลหรือความเป็นไปในสังคมไม่เพียงพอหนึ่ง สองไม่ทันการณ์ไม่ทันต่อเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย สามนำเสนอสงสัยมีความตั้งใจจริงหรือเปล่าในการแก้ปัญหา ให้แก่สังคมหรือว่าเอาขมมาวิจารณ์กันไปอย่างนั้นเอง ก็ขออย่าว่าพระธรรมปิฎกนี้เอาใจใส่เรื่องนี้ ตรงข้ามกับที่คุณชาญณรงค์ บุญหนุนได้นำมาสรุป แต่ว่าบอกแล้วว่าปัญหาภิกษุณีมันมีประเด็นที่ต้องพูดในแง่โดยตรง เมื่อท่านแทรกปัญหาโสเภณีเข้า มาเป็นเรื่องปลีกย่อยแล้วเป็นเรื่องใหญ่ต่างหากเป็นเรื่องปลีกย่อยในกรณีนี้แต่เป็นเรื่องใหญ่ต่างหากเราต้องไปพูดกันเป็นอีก

ประเด็นหนึ่ง เพราะว่ามีปัจจัยเงื่อนไขอื่นๆ หลายอย่างซับซ้อน คนที่พูดจะต้องมีความรู้ความเข้าใจพอสมควร ก็ถือว่าคณะสงฆ์โดยหลักก็ต้องรับผิดชอบ ถ้าเราจะใช้คำเก่าเราไม่ต้องใช้คำว่ารับผิดชอบ ต้องเอาใจใส่ ด้วยเมตตาธรรมต่อการที่จะให้มนุษย์ในสังคมนี้ทั้งหมดไม่ว่าเขาไม่ว่าหญิงมีความดีงาม มีความสุข ความเจริญ เอาใจใส่เรื่องนี้ ส่วนวิธีการที่จะให้เขาเจริญงอกงามอย่างไรก็ต้องร่วมกันในพุทธบริษัททั้ง 4 เมื่อเราคิดวิธีหนึ่งเราไม่จำเป็นจะต้องหมดหนทางหรืออับจนแค่นั้น เราหาวิธีอื่นต่อไป เรื่องก็เป็นเท่านั้นเอง

การเขียนข้อเขียนอะไรต่างๆ ทางวิชาการนี้ ในขั้นนี้ถ้าทำไม่ได้ควรจะทำอย่างอื่น เพราะอย่างนี้ที่กล่าวแล้วต้องย้ำว่าหนึ่งต้องมีความรู้เรื่องที่พูดให้เพียงพอ แล้วก็ถ้ามีเรื่องเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ก็ต้องทันต่อสถานการณ์ด้วย และข้อสำคัญต้องมีความตั้งใจจริงในการแก้ปัญหาในการสร้างสรรค์ ไม่ใช่แค่วิจารณ์กันไปวิจารณ์กันไป การที่จะให้ความเห็นนั้นควรจะเป็นไปด้วยการที่ได้หาความรู้อย่างมากที่สุด ชัดเจนที่สุด เวลาปัญหาสังคมไทยในวงวิชาการ จะเป็นแบบอย่างแก่สังคมคือการให้ความเห็นโดยไม่หาความรู้ให้เพียงพอ คงจะต้องย้ำเรื่องนี้กันให้มาก การหาความรู้เป็นเรื่องใหญ่ สังคมไทยเรายังขาดมาก ช่วยกันหน่อยในเรื่องการหาความรู้ หาความรู้ให้ทั่วถึงให้ชัดเจนให้ถ่องแท้ให้แม่นยำ แล้วก็ให้ความเห็นอย่างมีความรับผิดชอบ เวลาที่ได้พบเห็นบ่อยขึ้น เรื่องความผิดพลาดตั้งแต่ในขั้นข้อมูล ซึ่งไม่ค้นคว้าหาให้ชัดเจน ไม่ตรวจสอบ แล้วกระทั่งขึ้นความเห็นคือให้ความเห็นโดยไม่มีความรู้ หรือไม่หาความรู้ข้อมูลให้เพียงพอที่จะให้ความเห็น

แม้แต่สถาบันใหญ่ๆ เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์มีตราของสถาบันรองรับก็เท่ากับเขียนในนามของสถาบัน เช่น ยกตัวอย่างครั้งหนึ่ง ก็เรื่องเกี่ยวกับประเทศอินเดีย เขียนพูดถึงคนในอินเดีย พูดถึงคนพวก “ชูดรา” อะไรทำนองนี้ จำไม่แม่นแล้ว แต่รวมแล้วก็คือไม่ถูก ทำให้สงสัยว่าอะไรกันแน่ เมื่อไปอ่านภาษาอังกฤษก็รู้ อ้อ ...ที่จริงก็คนวรรณะศุทธานั่นเอง * อันนี้ก็เป็นเรื่องของการที่ผิดพลาดในขั้นข้อมูล หรืออย่างเรื่องภิกษุณี เรื่องปัญหาก็เป็นเรื่องนี้ก็มีความเห็นมากกว่าความรู้ คือไม่หาความรู้กันให้ชัดเจนก่อน แสดงความเห็นกันเรื่อยไป ความเห็นนั้นแสดงได้ในระดับหนึ่งก็พูดได้ในแง่ความต้องการ ถ้ายังไม่มีความรู้ให้ชัดเจนว่าฉันต้องการอย่างนี้ นี่ต้องการได้หรือไม่ก็ต้องดูข้อมูลหาความรู้ เช่นเรื่องหลักการให้ชัดเจน บางทีก็พูดตามๆ กันไป อย่างที่บางท่านเขียนเป็นบทความทางวิชาการลงหนังสือพิมพ์ ก็ไปอ้างตามท่านผู้อื่น โดยยังไม่ได้ตรวจสอบความรู้ให้แม่นยำ ก็พูดกันว่าพระไตรปิฎกเพิ่งจะจารึกเขียนเมื่อ พ.ศ. 4-500 ปี หรืออย่างที่ว่าพระพุทธพจน์บัญญัติให้ภิกษุบวชภิกษุณีได้ แล้วก็พุทธบัญญัตินี้ก็ยังไม่ได้เพิกถอนอะไรทำนองนี้ หรือแม้กระทั่งไปหยิบยกเอาความเชื่อถือของบางถิ่นขึ้นมา อย่างบอกว่าเชื่อกันว่าผู้หญิงนี้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ไม่ได้อะไรทำนองนี้ ซึ่งไม่ได้พูดกันให้ชัดเจนหรือบางทีไม่นำเอาบริบทของเรื่องเข้ามาประกอบ อาจจะทำให้รู้สึกรุนแรงหรือนำต้นตอต้นหนกหนาเกินสมควรเกินความเป็นจริง ถ้าจะเขียนจะต้องสามารถแยกแยะออกไปได้ อะไรเป็นหลักพระศาสนาที่แท้จริงอะไรเป็นความเชื่อซึ่งอาจจะมิปัจจัยอย่างอื่นเข้ามา อันนี้ก็เป็นเรื่องซับซ้อน แม้แต่เรื่องของภูมิหลังในทางวัฒนธรรมของสังคมไทย อย่างอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ทางขอม เรื่องของพุทธศาสนา ทางเถรวาทที่มาจากอินเดียเข้ามาทางสุโขทัย ส่วนทางขอมมาทางอยุธยา เรื่องไตรภูมิพระร่วง เรื่องมนุสธรรมศาสตร์ บางทีก็เอามาปะปนกันจนวุ่นวายไปหมด ก็อันนี้เป็นเรื่องที่ เวลาเขียนควรจะถ้ายังไม่ชัดเจนก็ควรจะเขียนแบบสรวน มีข้อแม้อะไรบางอย่างไว้ คือก็เขียนได้อยู่แต่ก็ต้องให้รู้ว่าเราเขียนเท่าที่พอ

* คำว่าศุทธานั้นในภาษาอังกฤษว่า “Shudra”—บรรณาธิการ

ทราบในขอบเขตอย่างนี้ๆ บอกข้อแม้บอกเงื่อนไขออกไป ก็จะช่วยให้การศึกษาเจริญพัฒนา ก้าวหน้ายิ่งขึ้น คนที่เขารู้อย่างนี้ เขาจะได้ไปค้นต่อ

* เรื่องการพูดตามๆ กันไป บางทีก็เป็นเรื่องของกรณีในตัวคนที่มาพูด อย่างที่เรียกว่าค้นพบกฎปรินิพพานเมืองนอกอะไร ทำนองนี้ อย่างกรณีของพระเมตตานันโทนี่ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งได้ แล้วก็พอดีเรื่องของพระเมตตานันโทนี่ก็คุณชาญณรงค์ก็นำมาพูดถึงด้วย ถ้าพูดถึงเรื่องของพระเมตตานันโทนี่ ก็อาจจะช่วยผ่อนเรื่องของคุณชาญณรงค์ให้เบาลงไปบ้างด้วย ท่านเมตตานันโทนี่ดูจะเป็นนักสังเกตดีเหมือนกัน เห็นอะไรแล้วก็มองแง่มองมุมแตกออกไป แต่ว่าอันหนึ่งก็คือจะต้องมีการสืบค้นค้นคว้าหารายละเอียดทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลให้แม่นยำถูกต้อง ถ้าได้ทั้งสองขั้นนี้ก็จะดีเป็นประโยชน์ แต่ที่นี้ถ้าเป็นนักตั้งแง่สังเกตเสร็จแล้วก็ไม่ตรวจสอบดูให้ดี ถ้าตัวเองเข้าใจผิดแล้วแถมยังทำให้คนอื่นเข้าใจผิดพลาดไปด้วย ก็จะเหมือนคนที่เดินไปในที่มืดมองเห็นอะไรเป็นเงาตะกุ่มๆ เช่นอย่างเห็นต้นอโศกอินเดียสูงๆ มองไม่ชัดเห็นเป็นเปรตไปอะไร อย่างนี้เป็นต้น กลายเป็นว่าเหมือนกับคนถูกผีหลอก ก็จะกลายเป็นเรื่องความเข้าใจผิดไป

ที่นี้เรื่องของท่านเมตตานันโทนี่มันก็เข้าลักษณะที่ว่ามานี้ ความผิดพลาดอาจจะเกิดจากการดูผิวเผินบ้าง ความรู้ของตัวเองไม่พอ ไม่มีบ้าง การเข้าใจไม่ถึงต้นแหล่งของข้อมูล การไม่ได้ตั้งใจตรวจสอบค้นคว้าให้ถ่องแท้จริงจังลงไป ก็ทำให้เกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อน บกพร่อง อะไรต่างๆ ก็เป็นความเสียหายไป คนที่อ่านก็ยอมไปคาดหมายเอาว่าข้อมูลที่พระมโนนำมาแสดงนั้นถูกต้อง แล้วก็เลยก้าวไปสู่ขั้นวิเคราะห์และวิจารณ์แล้วก็การสันนิษฐานแล้วก็สรุปของท่าน ที่นี้เมื่อไปทักท้วงเอาว่าสิ่งที่ท่านนำมาบอกที่เป็นข้อมูลนั้นมันจริง ถ้าข้อมูลนั้นเป็นจริงตามที่ท่านอ้างการวิเคราะห์วิจารณ์สันนิษฐานก็มีทางสมเหตุสมผลและเป็นความจริงได้มากหรือมีฐานแล้วแต่อยู่ที่สติปัญญาของท่านจะทำ ที่นี้ปัญหามันไม่ได้อยู่ที่มีปัญหากับพระมโนนี้ มันอยู่ที่ตัวข้อมูล ที่นำมาแสดงนั้นผิดพลาด พุง่ายๆ ก็คือท่านเอาข้อมูลที่คิดมาแล้วที่ท่านก็ไม่รู้ไม่

* เนื้อหาจากนี้ไป ท่านพระธรรมปิฎกได้วิจารณ์งานเขียนของท่านเมตตานันโทเรื่อง “เหตุเกิด พ.ศ. ๑” และบทความเกี่ยวกับการปรินิพพานของพระพุทธองค์ งานเขียนสองชิ้นนี้ของท่านเมตตานันโทไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารพุทธศาสนศึกษา และข้อเขียนของท่านพระธรรมปิฎกชิ้นนี้เป็นการวิจารณ์วารสารพุทธศาสนศึกษาโดยเฉพาะ ดังนั้นการลงข้อเขียนของท่านพระธรรมปิฎกที่กล่าวถึง “งานนอก” เช่นนี้นอกจากจะถูกท้วงติงว่าล่งเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับวารสารแล้ว ก็ยังอาจก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องมารยาทของความเป็นบรรณาธิการ ผมได้เรียนปรึกษากับท่านเมตตานันโทว่า “ผมจะลงตีพิมพ์ข้อเขียนของท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก... หลวงพี่จะว่าอย่างไร” ท่านตอบผมว่า “ลงแล้วจะได้ประโยชน์อะไรหรือไม่...” ท่านพูดเพียงเท่านั้น ผมคิดว่าข้อเขียนของท่านเจ้าคุณนี้เป็นประโยชน์ในทางวิชาการ ดังนั้นแม้ว่าท่านเมตตานันโทจะไม่ได้ให้ความเห็นในเชิงเห็นด้วยหรือคัดค้าน ผมก็ถือว่าผมได้เรียนให้ท่านทราบแล้ว ส่วนการที่ท่านจะเห็นในภายหลังว่าไม่ควรลงข้อเขียนนี้ เพราะมีข้อความบางตอนที่อาจฟังดู “แรง” สำหรับท่าน และข้อความเช่นนี้ผมก็ไม่อาจใช้สิทธิของความเป็นบรรณาธิการไปตัดแปลงได้ นั่นเป็นความรับผิดชอบของผมในฐานะบรรณาธิการ ท่านพระธรรมปิฎกไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ จะอย่างไรก็ตาม ท่านเจ้าคุณได้กล่าวในตอนท้ายของข้อเขียนนี้ว่า ที่ท่านต้องกล่าวถึงงานของท่านเมตตานันโทในที่นี้ แม้ว่าจะงานนั้นจะไม่ได้ลงพิมพ์ในวารสารเล่มนี้ก็เนื่องจากวารสารนี้เคยตีพิมพ์บทวิจารณ์หนังสือของท่านเมตตานันโทที่เอียงข้างด้านในเชิงชื่นชม ท่านเห็นว่าการที่วารสารนี้ลงเรื่องเช่นนี้อาจทำให้เกิดผลเสมือนเป็นการรับรองทางวิชาการต่องานของท่านเมตตานันโท จึงควรที่จะได้กล่าวถึงข้อบกพร่องของหนังสือนี้เพื่อให้ผู้อ่านวารสารได้รับรู้ข้อมูลจากหลายๆ ทาง เหตุผลนี้เองที่ทำให้ผมในท้ายที่สุดแล้วได้ยอม “เสียมารยาททางความเป็นบรรณาธิการ” ลงพิมพ์ข้อเขียนของท่านเจ้าคุณอย่างที่เห็นนี้ เพราะเล็งถึงประโยชน์ที่ท่านผู้อ่านจะได้รับเป็นที่ตั้ง —บรรณาธิการ

เข้าใจเรื่องที่นำมาแสดงนั้นจริง เพราะการที่ไม่รู้ไม่เข้าใจจริงก็เลยจับเอามาผิดๆ พลาดๆ ตรงนี้คนไม่รู้ จุดสำคัญอยู่ที่นี้ เพราะฉะนั้นกลายเป็นว่าไปมองเรื่องหรือวินิจฉัยเรื่องผิดขึ้นผิดตอน ถ้าหากว่าเราหันไปดูที่ตัวประเด็นปัญหาที่แท้ก็คือตัวข้อมูลแล้วก็ความรู้ความเข้าใจของท่านที่ผิดพลาด

เรื่องของพระมนนี่ก็อยู่ที่ท่านทั้งหมด ข้อมูลผิดพลาด ไม่เพียงพอ เจ้าตัวไม่รู้ไม่เข้าใจจริง ก็ต้องพูดอย่างขอกัยกัน แต่ว่าเพื่อรักษาส่วนรวมให้ได้ความเข้าใจที่ถูกต้อง อย่างเช่นว่าท่านไม่รู้ไม่เข้าใจภาษาบาลีจริง ได้ความรู้ไม่ถึง Primary Sources แล้วก็ไปได้ความรู้ข้อมูลนั้นมาจากแหล่งที่เขาที่ไม่เข้าใจ เช่นมีคำแปลที่ผิด หรือว่าการที่ขาดความรอบคอบค้น วินิจฉัยเกินไป ในขณะที่ตัวเองยังไม่เข้าใจ เรื่องตรงนั้นชัดหรือข้อมูลตัวนั้นยังไม่ชัดพอ เพราะฉะนั้นก็ต้องระวังเดี๋ยวจะกลายเป็นนักวิชาการที่ถูกผิดพลาด คือในเมื่อประเด็นมันอยู่ที่ข้อมูลผิดพลาด บกพร่อง คนก็ไปหลงไปเถียงกันที่ว่าข้อสรุป หรือการวินิจฉัยที่สืบเนื่องหรือแม้แต่การตีความที่สืบเนื่องมาจากข้อมูลที่ผิดพลาด อันนั้นก็กลายเป็นว่าไปเถียงกันโดยไม่เข้าใจ เรื่อง

เรื่องการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องพระมหากัสสปะอะไรเหล่านี้ ถ้าโดยภาพก็คงจะนึกว่าเป็นสิบกว่าปียี่สิบกว่าปีเคยเจอในหนังสือของชาวต่างชาติ ก็เห็นว่าเธอเขาตั้งข้อสังเกตไว้ ก็ควรจะศึกษาแต่ว่ามันมีหลายเรื่องที่ต้องทำก็ข้ามไปก่อน จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ก็ไม่ออกว่าเป็นหนังสืออะไร ไม่ทราบท่านเมตตานันโทจะได้อ่านเล่มนี้หรือเปล่า แต่ก็คิดๆ ไว้ก่อนว่าเขาคงไม่ได้ผิดพลาดมากมายอย่างท่านเมตตานันโทหรือจะเป็นฝรั่งที่แปลผิดพลาดเข้าด้วยก็ไม่ทราบ ที่นี้เรื่องที่ว่าท่านเมตตานันโทมีความผิดพลาดในชั้นข้อมูล เพราะฉะนั้นก็ทำให้การวินิจฉัย สันนิษฐาน สรุปอะไรต่างๆ นี่ก็ต้องผิดพลาดไปด้วย หรือเล็ดไป ก็ขอยกตัวอย่างง่ายๆ ในหนังสือ “เหตุเกิด พ.ศ. 1” ท่านพูดถึงการก่อกบฏกษัตริย์ภายหลังพุทธปรินิพพานเริ่มเรื่องก็ว่า... นอกจากพระมหากัสสปะจะเรียกพระอานนท์ว่าเป็นเด็กแล้วยังเรียกด้วยคำอื่นๆ ที่ไม่พอเพราะอย่างมากอีก และในทั้งสองสถานการณ์ดังกล่าวนี้มีภิกษุสองรูปเข้ามาปกป้องพระอานนท์ คือภิกษุณิลลนันทากับภิกษุณิลลทิสสา ชื่อจริงของภิกษุณิลลนันทน์น่าจะเป็นนันทาและทิสสา “อุลละ” แปลว่าหยาบซ้ำ ย่อมไม่มีผู้ใดจะตั้งชื่อหญิงด้วยคำศัพท์ที่ไม่เป็นมงคล โดยเฉพาะกฎหมายพระธรรมศาสตร์ได้กำหนดการตั้งชื่อสตรีไว้แล้วจะต้องเป็นชื่อที่เป็นมงคล สร้อยอุลละที่นำหน้าชื่อจริงนี้จึงเป็นสร้อยที่เดิมให้ภายหลัง... ข้อเขียนของพระเมตตานันโทตอนนี้ เพียงแค่นี้คนที่ไม่รู้เรื่องอ่านก็รู้สึกเป็นเรื่องเป็นราวเข้าที่ แต่คนที่รู้เรื่องอ่านดูก็จะเห็นว่าเธอท่านพูดอะไรอย่างๆ มันเพ้อไป

ในที่นี้มีเรื่องที่ต้องถือว่ามีความผิดพลาดชนิดที่ไม่ควรจะเกิดขึ้นมากมายหลายอย่าง หนึ่งในคำบาลีที่ว่า “อุลละ” ที่ท่านว่าหยาบซ้ำนี่ก็เป็นคำแปลที่ไม่เพียงพอ มีความผิดพลาดบกพร่อง สองท่านก็ไม่ได้ตรวจสอบหาหลักฐานค้นข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องของภิกษุณิลลนันทน์ท่านไปพูดเอาน่าชื่อ นันทา ทิสสา ว่าเขามีประวัติเป็นมาอย่างไร ก็ไปคิดเอาแล้วก็การอ้างกฎหมายพระธรรมศาสตร์ กฎหมายพระธรรมศาสตร์เกิดหลังพุทธกาลตั้งนาน แม้ว่าเรื่องตัวต้นเดิมนี่จะเป็นเรื่องเก่า ที่นี้คำว่า อุลละ นี่ไม่จำเป็นต้องแปลว่าหยาบซ้ำ ความจริงก็แปลแค่ “หยาบ” เท่านั้นแหละ คำว่าหยาบมีความหมายได้หลายอย่าง ไม่ใช่หมายความว่าหยาบซ้ำ เลวทราม หยาบก็หมายความว่าของหยาบไม่ละเอียดก็ได้ แต่ว่าความหมายทั่วไปก็คืออ้วน คำเรียกเช่นนี้ก็มิอย่างฝ่ายพระภิกษุก็มีพระคัสสะที่เรียกกันว่าอุลลทิสสะ ท่านผู้นี้เป็นพระอรหันต์แต่ท่านมีร่างกายอ้วน จริงอยู่คำว่า อุลละ เมื่อแปลว่าอ้วนนี้ก็มักจะมินัยในเชิงที่ไม่ค่อยจะดีนัก คือเช่นว่าอ้วนนี้ก็จะให้ความรู้สึกไปในทางเกียจคร้านบ้าง หรือกินอะไรทำนองนี้ หรือว่าไม่ประณีตที่แปลว่าหยาบ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องร้ายแรงอะไร พระองค์นี้พระอุลลทิสสะนี่นอกจากจะเป็นพระอรหันต์แล้วเดิมท่านก็เป็นโอรสของท่าน้ำของพระพุทธเจ้าเองคือพระนางปมิตตาแล้วก็ได้ออกมาบวชได้สำเร็จ

เป็นพระอรหันต์มีร่างกายอ้วน เรียกกันว่าอุลลทิสสะ อย่างชื่อท้องถิ่นบางแห่งก็มีคำว่า อุลละ ที่พระรัฐบาลเกิดก็มีชื่อว่า “อุลลโกฏฐิกนิคม” * คำว่า อุลละ ในที่นี้ ก็แปลว่านิคมที่มีช้างใหญ่ หรือช้างโตหรือหมายความว่ามิพิงพันธุัญญหาร อุคม ช้างแดงเต็มอยู่เสมอ ก็หมายความว่า อุลล นี้ใช้ได้ทั้งช้างโตและพุงโต อันนี้ก็แง่หนึ่งความหมายของถ้อยคำ แล้วก็ในแง่ที่สอง ก็คือว่าพระเมตตานันโทอยู่ ที่เขาเอง คิดว่าชื่ออุลลทิสสา อุลลนันทา ชื่อเดิมคงจะเป็นนันทา ดิสสาเฉยๆ แล้วเติมคำว่า อุลล เข้ามาเพื่อเรียกให้เสียคนหรือเรียกด้วยคำที่ไม่ดี อันนี้เดา

คือเรื่องควรค้นก็ไม่ค้น พุทธเราเองง่ายๆ ท่านจะไปบอกว่าเป็นจริงน่าจะเป็นนันทา ดิสสาอะไรก็ไม่ศึกษาข้อมูลว่า ที่จริงในพระไตรปิฎกที่อ้างน่าจะควรค้นให้ทั่ว เมื่อตัวอ้างพระไตรปิฎกก็ค้นเสียให้ทั่วว่าพระภิกษุณีนันทานมาอย่างไร ก็จะพบว่าท่านอุลลนันทานั้นก็ออกบวชพร้อมกับ 4 พี่น้อง คือในพระไตรปิฎกตั้งแต่เล่ม 1 ก็มีเล่าเรื่องว่ามีพี่น้องหญิง 4 ท่านได้ออกบวชพร้อมกัน มีชื่อนันทา นันทวดี สุนทรินันทาและอุลลนันทา * อันนี้ก็คือประวัติความเป็นมาของท่านที่ชื่อของท่านเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว ส่วนจะไปอ้างธรรมศาสตร์อะไรนั้นก็ต้องไปถามว่า พ่อแม่ของท่านอุลลนันทานั้นตั้งมาอย่างไร ถ้าไม่มีธรรมศาสตร์ไม่ให้ตั้งแล้ว มันไม่ใช่พระมหากัสสปะตั้ง แต่เป็นพ่อแม่ท่านตั้ง ความจริงธรรมศาสตร์อะไรก็ไม่ได้นำมาเกี่ยวที่จะให้พระมหากัสสปะจะต้องมาใช้ อย่างที่บอกแล้วว่าเป็นคัมภีร์ของพราหมณ์ที่เกิดยุคหลัง กว่าจะได้เขียนก็เป็นคริสต์ศักราชตั้ง 100-200 ปีแล้ว ก็คือหลังพุทธกาลตั้ง 6-700 ปี

แล้วท่านก็อ้างถึงคาถาของพระนางมหาปชาบดีโคตมีที่ไปทูลลาพระพุทธเจ้าปริณิพพานคือโคตมิเถริยาปทาน ข้อมูลที่ท่านนำมาอ้างนี้เมื่อคนฟังเข้าใจไปว่าถูกต้องแล้ว ก็เลยไปดูจากข้อสันนิษฐานหรือข้อสรุปของท่านก็หลงไปตาม ในข้ออันผิดพลาดมาอยู่ที่ขั้นข้อมูล มันก็เลยกลายเป็นว่าคนหลงไปหมด ความจริงมันต้องมาตรวจสอบกันตั้งแต่ข้อมูล ข้อมูลที่ท่านยกเอาโคตมิเถริยาปทานมาอ้างมันก็ไม่ตรงตามความเป็นจริง ท่านบอกว่าเนื้อความในพระคาลาประพันธ์นี้เอ่ยชื่อพระเถระหลายรูปโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอานนท์และพระราหุล แต่ในขณะที่เดียวกันไม่เอ่ยชื่อพระมหากัสสปะเลย ทั้งที่ระยะเวลาที่พระคาลานี้เกิดขึ้นน่าจะเป็นเวลาที่พระมหากัสสปะเป็นพระเถระผู้ใหญ่บริหารการคณะสงฆ์ทั้งหมดอยู่ นี่เป็นความผิดทั้งทั้งสิ้น หนึ่งที่ว่าเอ่ยชื่อพระเถระหลายรูป ท่านทำให้เกิดความรู้สึก เกิดความสงสัยขึ้นมา เพื่อจะให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายที่ท่านต้องการว่าไม่เอ่ยชื่อพระมหากัสสปะ เหมือนกับว่าพระมหาปชาบดีท่านคงไม่พอใจหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ แต่ที่

* อรรถกถาเถรคาถากล่าวถึงประวัติท่านว่า “ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกไปยังชนบทในแคว้นกุรุรัฐ เสด็จถึงอุลลโกฏฐิกนิคมโดยลำดับ รัฐ บาลกุลบุตรได้สดับดังนั้น จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ฟังธรรมในสำนักของพระศาสดาแล้วได้ศรัทธา ประสงค์จะบวช อดอาหาร ๗ วัน ให้บิดามารดาอนุญาตอย่างแสนยากลำบาก แล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลขอบรรพชา ได้บวชในสำนักของพระเถระรูปหนึ่ง โดยอาณัติของพระศาสดา กระทำกรรมโดยโยนิโสมนสิการ เจริญวิปัสสนา บรรลุพระอรหัตแล้ว ” (ปรหมัตถปิณี เล่ม ๒ หน้า ๔๖๘)—บรรณาธิการ

* วินย. ๓/๑. “... ครั้งนั้นมีสาว ๔ พี่น้อง ชื่อนันทา ๑ ชื่อนันทวดี ๑ ชื่อสุนทรินันทา ๑ ชื่ออุลลนันทา ๑ บวชอยู่ในสำนักภิกษุณี. ..” ความเห็นต่างกันในเรื่องคำว่า “อุลละ” นี้ระหว่างท่านพระธรรมปิฎกและท่านเมตตานันโทอยู่ที่ ท่านเมตตานันโทเข้าใจว่าคำนี้ที่อยู่หน้าชื่อภิกษุณีรูปนี้มีความหมายในเชิงประณินคุณค่า ส่วนพระธรรมปิฎกกำลังบอกว่าคำนี้มีความหมายในเชิงข้อเท็จจริง ที่จริงในพระไตรปิฎกมีการใช้คำนี้ทั้งสองแบบ ตัวอย่างแบบที่ใช้ในเชิงคุณค่าก็เช่นที่ปรากฏใน ขุ. ชาตก. ๒๗/๓๕ ว่า “ทาสชื่อนันทกะเป็นบุตรของนางทาสี ยืนกล่าวคำหยาบคายในที่ใด เราผู้ว่ากองแห่งรัตนะทั้งหลายและดอกไม้ทองมีอยู่ในที่นั้น —มณเฑ โสวณฺณโย ราสี โสวณฺณมาลา จ นนฺทโก ยตุล ทาโส อามชาโต จิโต อุลลานิ กุชฺชติ”—บรรณาธิการ

จริงนั้นท่านก็ได้เอ่ยชื่อพระเถระหลายรูป พระเถระที่พระมหาปชาบดีโคตมีเอ่ยอ้างชื่อนั้นแน่นอนมีพระอานนท์อยู่ในที่นั้นอยู่แล้ว พระราหุลก็เป็นหลานของท่าน นอกจากนี้ก็มีพระนันทะซึ่งก็เป็นโอรสของท่านเอง ก็ต้องอยู่ในที่ที่ท่านจะมา อยู่ในเหตุการณ์ที่ท่านมาลาปรินิพพาน แล้วก็มีพระเถระอีกเพียงสองท่านที่ท่านเอ่ยชื่อคือพระโกณฑัญญะซึ่งเป็นปฐมสาวก สาวกองค์แรกของพระพุทธเจ้าแล้วก็พระสารีบุตร พระสารีบุตรก็อยู่ในที่นั้นด้วย ท่านจะบอกว่าเป็นช่วงเวลาที่มาหักสสปะเป็นพระเถระผู้ใหญ่บริหารการคณะสงฆ์ทั้งหมดยังเป็นไปไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าก็ยังอยู่ แล้วพระสารีบุตร อัครสาวกก็อยู่ที่นั่นเรารู้อยู่แล้วว่าพระมหากัสสปะเถระท่านอยู่ป่า อยู่ป่าเป็นวัตร ท่านถือธุดงค์ตลอดชีพ เวลานั้นท่านก็อยู่ป่า ก็ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์นั้น แล้วก็ไม่มีเหตุจำเป็นอะไรที่ท่านจะต้องถูกนำชื่อมากล่าว เป็นเรื่องธรรมดาสามัญไม่น่าจะทำให้เกิดข้อสงสัยระแวงขึ้นมา หรือว่าเจตนาหรือจงใจมาทำให้คนตั้งข้อสงสัยขึ้น โดยไม่มีเหตุผล พระสารีบุตรเถระนั้นเป็นธรรมดาเพราะท่านเป็น... เราเรียกกันว่า... พระธรรมเสนาบดีและเป็นอัครสาวกฝ่ายขวา แล้วท่านก็แทบจะบัญชาการคณะสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า แต่ว่าท่านปรินิพพานไปก่อน นี่ก็พระเมตตานันโทก็ยกข้อความในพระไตรปิฎกตอน โคตมีเถรียาปทานมากล่าว... พระโคตมีเถรีเจ้าได้ตรัสกับท่านพระอานนท์ผู้ชำนาญพระปริยัติ... ว่าไปเรื่อย และถึงว่า... พระศาสดาพอได้ทูลให้ทรงยินยอมจึงได้ทรงอนุญาตให้เราบวช ลูกเอ๋ย พ่ออย่าเสียใจไปเลย ความพยายามของพ่อมีผล กีบไท่ที่ติดถิกอาจารย์ทั้งหลายผู้เก่าแก่ไม่เห็น บทนั้นอันเด็กหญิงซึ่งมีอายุ 7 ขวบ รู้แจ้งประจักษ์แล้ว พ่อจงรักษาพุทธศาสนาไว้... และพอบจบแล้วพระเมตตานันโทก็เขียนว่า “คำพูดประโยคสั้นๆ แม้เพียงประโยคเดียวติดถิกอาจารย์ทั้งหลายผู้เก่าแก่ไม่เห็นบทนั้นอันเด็กหญิงซึ่งมีอายุ 7 ขวบ รู้แจ้งประจักษ์แล้ว แต่ก็เป็นถ้อยคำที่มีความหมายมากโดยเฉพาะเป็นการกล่าวในสังคมแบบจารีตประเพณีที่บุรุษเป็นใหญ่ ในสาระที่กล่าวถึงการบวชของสตรี ” ข้อความตรงนี้ คนที่ไม่รู้อ่านแล้วก็ทิ้งหรือไม่อย่างนั้นก็ทำให้เกิดความสงสัยเห็นจริงเห็นจัง ระแวงต่อพระมหากัสสปะเป็นต้น

แต่คนที่มีความรู้พออ่านตรงนี้ก็กลายเป็นที่วินิจฉัยได้ชัดเจนเลยว่า พระเมตตานันโทนี่ะไม่มีความรู้ ไม่รู้ทั้งเรื่องภาษาบาลี ไม่รู้เรื่องความเป็นมาเป็นไป การพระศาสนา การใช้ถ้อยคำต่างๆ ก็เรียกว่าใช้ตรงนี้วินิจฉัยทีเดียวก็สิ้นภูมิหมดแล้ว ไม่ต้องเอาที่อื่น แล้วไปเจอที่อื่นก็มีแต่ยืนยันว่าท่านนี้ไม่มีภูมิจริงๆ คือท่านเมตตานันโทนี่ะไปเห็นคำว่า “ติดถิกอาจารย์” คำหนึ่งแล้วก็ “เก่าแก่” คำหนึ่ง แล้วก็คำว่า “บท” ซึ่งท่านไม่เข้าใจความหมาย ท่านนี้กว่าติดถิกอาจารย์นี้หมายถึงพระมหา-กัสสปะและพระเถระองค์อื่นที่มาร่วมสังคายนาที่แต่ก่อนนี้เป็นพราหมณ์หรือเคยเป็นพราหมณ์มาก่อนบวช แล้วก็เข้าใจว่าพระมหาปชาบดีโคตมีนี่ะพูดคำว่าติดถิกอาจารย์หมายถึงพระเถระเหล่านี้มีพระมหากัสสปะเป็นต้น แต่ที่จริงถ้าเราเข้าใจแล้วก็เป็นอย่างนั้น ไม่มีทางจะเป็นอย่างนั้นได้เลย

ที่ท่านไม่มีความรู้เข้าใจ ถ้อยคำต่างๆ ท่านก็พูดไปเองโดยไม่ได้ศึกษา ความจริงเรื่องราวในนั้นก็ชัดพอสมควรอยู่แล้วว่าความพยายามของพ่อมีผล ความพยายามของพ่อมีผลนี้ก็หมายความว่า การที่พระอานนท์ได้พยายามจนกระทั่งพระนางมหาปชาบดีได้บวชเนี่ยะก็มีผล ไม่เสียเปล่า ต่อมาก็บอกกับทิดที่ติดถิกอาจารย์ทั้งหลายผู้เก่าแก่ไม่เห็น บทนั้นอันเด็กหญิงซึ่งมีอายุ 7 ขวบรู้แจ้งประจักษ์แล้ว ท่านจะเอาพระมหากัสสปะมาเข้าชุดเป็นพวกติดถิกอาจารย์ ท่านจะให้คนอ่านนี้เข้าใจไปว่าติดถิกอาจารย์นี้คือพวกพระมหากัสสปะที่เป็นพราหมณ์เก่า ก็เลยพ้อเอาเข้าจริง ถ้าใครศึกษาที่มีความรู้ก็จะยังเห็นความผิดพลาดของท่าน เพราะติดถิกอาจารย์ก็คืออาจารย์เดียรถีย์ คำว่าเดียรถีย์นี้เขาหมายถึงพวกนักบวชเป็นบรรพชิต เป็นพวกลัทธินอกพุทธศาสนา แต่ไม่ใช่หมายถึงพราหมณ์ เพราะพราหมณ์นั้นไม่ใช่เป็นบรรพชิต พราหมณ์เป็นอีกพวกหนึ่ง พุดให้เข้าใจง่ายๆ ว่าคนเป็นพราหมณ์ได้ด้วยการเกิด แต่เป็นเดียรถีย์ได้ด้วยการบวช ที่ว่าคนเป็นพราหมณ์ด้วยการเกิดก็เพราะว่า

เป็นเรื่องของระบบวรรณะ ใครจะไปบวชยังงี้ก็ไม่มีทางเป็นพราหมณ์ถ้าไม่ได้เกิดมาเป็นพราหมณ์โดยวรรณะ เป็นเรื่องของชาติกำเนิด ส่วนเดียริยนั้นก็อยู่ที่ว่าไปบวชในสำนักไหน จะเป็นอาชีวก เป็นนิครนถ์ เป็นปริพาชกอะไร ก็เป็นเดียริยประเภทนั้นๆ ไป เพราะฉะนั้นคำว่าติดติกาจารย์ อาจารย์เดียริยที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีกล่าวนั้น จึงไม่มีทางหมายถึงพระมหากัสสปะได้ เพราะว่าพระมหากัสสปะนั้นเคยเป็นพราหมณ์มาก่อน เมื่อเป็นพราหมณ์ก็ไม่ได้ไปบวช ในสำนักเดียริยไหน ก็ไม่เคยเป็นเดียริย ถ้าเป็นพราหมณ์แล้วมาบวชเป็นพระภิกษุ พระภิกษุทั้งหลายอื่นที่เป็นพระเถระร่วมงานกับพระมหากัสสปะก็เช่นเดียวกัน ก็แปลว่าคำกล่าวของพระนางมหาปชาบดีโคตมีในเหตุการณ์นี้ที่ท่านยกมาอ้างนี้ ไม่เกี่ยวกับเรื่องพระมหากัสสปะ ความชัดเจนอยู่แล้วทั้งอรรถและพยัญชนะ ก็เป็นเรื่องของพระเมตตานันโทที่ขบคิดเคาเอาด้วยอคติของตนเอง ก็ต้องขอร้องให้ใช้คำว่าอคติ คือไปคิดสร้างภาพผิดๆ ให้ท่านแล้วก็หาเรื่องมาใส่แล้วก็เขียนบรรยายไปต่างๆ เป็นการสร้างเรื่องขึ้นมา และคำว่าเก่าแก่ในบาลีในที่นี้เป็น “ปฺราณ” ก็หมายถึงเก่าก่อน เก่าแก่ เก่าก่อน หมายถึงในยุคก่อนโน้น* ไม่ใช่คนแก่ที่ว่า “มหูลูก” เพราะฉะนั้นตัวศัพท์ต้องเห็นก็จะรู้ว่าหมายถึงอะไร คติกาจารย์ทั้งหลายผู้เก่าแก่ก็คือ พวกอาจารย์ลัทธิเดียริยภายนอกพุทธศาสนาที่มีกันมาตั้งแต่เก่าแต่ก่อนนี้ ไม่ได้เห็นแล้ว เห็นอะไร ก็บทธิด คำว่าบทนี้ บทนี้ก็ไม่ยากเพราะว่าในคัมภีร์อุปทานนี้จะมีการว่าบทนี้เยอะ เพราะว่าบทใดที่ติดติกาจารย์เก่าแก่ไม่เห็นนั้น เด็กหญิงซึ่งมีอายุ 7 ขวบ รู้แจ้งประจักษ์แล้ว รู้แจ้งประจักษ์หรือทราบ พอพูดถึงว่าทราบบท บทในที่นี้จะปรากฏในคัมภีร์อุปทาน ในประวัติของพระเถระเถรีมากมาย หมายถึงนิพพาน บางแห่งก็จะบอกว่า “อจุตํ ปท” บางแห่ง “อมตํ ปท” บางแห่งก็เป็น สนฺตํ ปท” สันตบท

อย่างพระพุทธเจ้าเมื่อเสด็จออกผนวชก็ตรัสว่าพระองค์ทรงแสวงหาสันติวรบท ก็คือสันตบทหรือบทสงบ ในที่นี้ก็คือพระนิพพาน อันนี้ก็หมายความว่าพวกติดติกาจารย์ อาจารย์เดียริยมีกันมาแต่เก่าก่อน ไม่ได้รู้จักนิพพาน แม้เมื่อท่านได้บวชความพยายามของพระอานนท์ทำให้ได้ผลก็คือแม่แต่เด็กหญิงอายุ 7 ขวบก็น่าจะรู้เห็นเข้าถึงนิพพานได้ เรื่องก็มีเท่านี้ ไม่ใช่เรื่องยากเย็นอะไร ไปสันนิษฐานโดยที่ตัวเองไม่ได้ศึกษาไม่มีความรู้เข้าใจก็พาให้ไขว้เขวกันไปหมด พระเมตตานันโทถึงกับเขียนบอกว่า... หากมองในมุมกลับเท่ากับผู้ที่พูดประโยคนี้แสดงความคับแค้นใจอย่างใดอย่างหนึ่งกับทัศนคติของพระเถระทั้งหลายผู้ปกครองสงฆ์ในขณะนั้น เป็นเสียงร้องต่อว่าต่อขานเป็นวิจารณ์ของภิกษุณีรูปหนึ่งต่อหมู่ของพระเถระผู้ใหญ่เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีที่แล้ว ที่เล็ดลอดออกมาถึงมนุษย์ในยุคปัจจุบัน และเป็นหลักฐานชิ้นหนึ่งที่ยืนยันว่าไม่นานหลังพุทธปรินิพพาน สถานภาพของภิกษุณีสงฆ์ได้รับความไม่เป็นธรรมอย่างมากมา จากผู้ปกครองคณะสงฆ์ในยุคสมัยนั้นๆ เอง... พออ่านรู้เรื่องแล้ว รู้ข้อมูลชัดเจนแล้ว พร้อมทั้งถ้อยคำศัพท์แสงต่างๆ เรื่องราวความเป็นมาที่เกี่ยวข้องคำพูดของท่านก็หมดความหมายไปเลย นี่ก็เป็นตัวอย่างที่ทำให้เห็นได้ชัดว่าท่านเมตตานันโท เหมือนกับคนที่เห็นอะไรไม่ชัดไม่เจนแล้วก็ไม่ตรวจสอบให้แน่นอน วาดภาพเป็นผีเป็นเปรตไป แล้วก็ตื่นตระหนกกลายเป็นเรื่องเหลวไหล เลื่อนลอย ไม่มีความหมาย ทั้งๆ ที่ว่าจุดนี้เป็นส่วนสำคัญที่จะมาใช้ในการวินิจฉัย จะต้องค้นคว้า ตรวจสอบหลักฐาน หาความเข้าใจให้ชัดเจนก็ไม่ทำ พูดอย่างๆ นั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง ถ้านักวิชาการเป็นกันอย่างนี้ จะไหวหรือ ก็ท่านก็ต้องทำความเข้าใจ

* คำว่า “ปฺราณ” ในภาษาบาลียังมีความหมายหนึ่งที่แปลว่า “เก่า” หรือ “อดีต” เช่น สุทินนุสส ปฺราณพุตติกา ภรรยาเก่าหรืออดีตภรรยาของพระสุทิน (วินย. มหาวิภก. ๑/๑๖) ในกรณีนี้ปฺราณติดติกาจารย์ก็อาจแปลว่า “อาจารย์ที่เคยเป็นเดียริยเก่า” อันเป็นความหมายที่พระเมตตานันโทเข้าใจ—บรรณาธิการ

คำว่า บทนี้ หมายถึงอะไร แล้วก็มีการใช้ยังไง กันดู จะได้เกิดความชัดเจน ดิถีการจารย์จะเป็นใคร ความหมายใช้กันในพระไตรปิฎกมีที่อื่นไหม มีความหมายแค่ไหน อะไรก็ มันก็เป็นของที่ศึกษาได้ ตัวเองก็ไม่รู้ ความหมายของศัพท์แล้วไม่เข้าใจ การใช้ศัพท์นั้นว่าใช้ในกรณีอย่างไร จากการไม่รู้ไม่เข้าใจข้อมูลนี้ก็อย่างที่ว่าแล้วเหมือนกับเห็นอะไรเป็นเงาในที่มืด แล้วก็เที่ยววาดภาพไปเป็นต่างๆ ทำให้เกิดความสับสน เพราะฉะนั้นในกรณีของพระเมตตานันโทนี่ มันไม่ใช่เรื่องที่จะขึ้นไปถึงขั้นไปพิจารณาข้อสันนิษฐานอะไร แต่ว่าอยู่ที่การรู้ว่าข้อมูลที่ท่านนำมานั้นมันผิดพลาดหรือถูกต้อง เต็มไปด้วยความบกพร่อง

เดิมนั้น อาตมาไม่ได้อ่านเลขหนังสือเรื่อง “เหตุเกิดเมื่อ พ.ศ. 1” เพราะว่าเมื่อครั้งที่ได้อ่านบทความของท่านเรื่อง “พระพุทธเจ้าปรินิพพานด้วยโรคอะไร” เพียงแค่นั้นก็เห็นแล้วว่าท่านทำงานไม่ได้ตรวจสอบอะไร ข้อมูลกลกวยเอาลวกๆ มา ต้องขออภัยที่ใช้คำอย่างนี้ซึ่งที่จริงก็หลายท่านคงจะใช้คำที่รุนแรงกว่านี้มาก เพราะมันก็เป็นอย่างนั้นแหละ คือไม่รู้จะใช้คำยังไง เพราะไปเที่ยวจับเอามาคิดๆ พลาดๆ ไม่ตรวจสอบ สรุปแล้วก็พูดเอาง่ายๆ พูดขึ้นมาเหมือนกับเลื่อนลอย จนกระทั่งเมื่ออาจารย์ทองฮ้อย... ได้ทราบ... ไปที่วัดเพื่อจะไปสนทนาหรือปรึกษาว่าท่านจะเขียนชี้แจงตอบอะไรพระเมตตานีเกี่ยวกับเรื่องเหตุเกิดเมื่อ พ.ศ. 1 ก็ไม่ได้พบกัน อาตมาก็เลยมารู้ว่าท่านมีความประสงค์เกี่ยวกับเรื่องอย่างนี้ก็เลยเขียนตอบอาจารย์ ที่เขียนไปก็อาจารย์ทองฮ้อยได้บอกว่าเรื่องเหตุเกิดเมื่อ พ.ศ. 1 อาตมาไม่ได้อ่านหรอก เพราะว่าถ้ามีเวลาอ่านมันก็ได้อยู่แต่ว่างงานมันมากเราก็ไม่สามารถจะไปอ่านได้ เพราะเราอยู่แล้วเราก็คงทำนองเดียวกันหนังสือหรือบทความที่ท่านเขียนมาแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องแสดงว่านอกจากท่านจะจับข้อมูลอะไรแบบลวกๆ แล้ว ก็คือท่านไม่มีความรู้เรื่องนั้นเพียงพอด้วย ก็ได้เขียนบอกอาจารย์ทองฮ้อยไป บอกว่านี่จากเรื่องพระพุทธเจ้าปรินิพพานด้วยโรคอะไร ก็เห็นชัดๆ ว่าพระเมตตานันโทนี่ทำงานวิชาการที่ต้องขออภัยว่าไม่อาจจะเชื่อถือได้ อยู่ๆ ท่านก็โผล่พูดออกมาเริ่มเรื่องว่าเรื่องการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าที่คนทั่วโลกหรือชาวพุทธหรือใครก็แล้ว แต่รู้ขึ้นมาจากแหล่งเดียวคือมหาปรินิพพานสูตร ซึ่งที่จริงนั้นเรื่องการปรินิพพานเนี่ยะมาในพระไตรปิฎกมากมายเป็นสิบๆ แห่ง เป็นแต่เพียงกระจัดกระจายกันอยู่ หมายความว่ามหาปรินิพพานสูตรหายไปแล้วก็สามารถรู้ความเป็นมาหรือเหตุการณ์ตอนปรินิพพานได้แม้จะไม่ประติดประต่อเต็มที่ แล้วก็อาจจะมีส่วนที่ไม่มี ซึ่งมีเฉพาะมหาปรินิพพานสูตร สูตรใดที่ไม่มีในที่อื่นเราก็พูดเฉพาะส่วนนั้น ชี้แจงบอกมาให้ชัด

อย่างที่ท่านพูดถึงเรื่องเมืองกุสินาราเมื่อตอนที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ดันสาละใบร่วงหมดแล้วเพราะเป็นฤดูใบไม้ร่วงอะไรอย่างนี้ เป็นข้อเท็จจริงธรรมดาสามัญท่านก็ไม่ได้ตรวจสอบ ความจริงกุสินารานั้นไม่ได้อยู่เขตหนาวถึงขนาดที่มีฤดูใบไม้ร่วงแล้วก็ดันสาละก็ปรากฏว่าทางป่าไม้ที่อินเดียเขาก็บอกว่าไม่มีฤดูไหนที่ใบร่วงหมดต้น แล้วก็ตอนที่ท่านสรุปว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานในเมืองกุสินารา ซึ่งเป็นจุดสำคัญหัวใจของเรื่องส่วนหนึ่ง ท่านก็ไปเอาข้อความที่อ้างอิงว่าเป็นเรื่องราวที่พรรณนาไว้ในมหาปรินิพพานสูตรในพระไตรปิฎกมาอ้าง แต่ว่าก็เห็นได้ชัดว่าท่านไม่ได้เข้าถึงตัวพระไตรปิฎกที่เป็นของเดิมภาษาบาลี เรียกว่าไม่ได้ถึง Primary Sources เสร็จแล้วมันก็แสดงต่อไปทำให้ข้อสงสัยว่าท่านไม่รู้ภาษาบาลีเพียงพอ ไม่รู้หรือไม่รู้เพียงพอ ซึ่งกรณีอื่นๆ จะมาย้ำว่าท่านมีความรู้ภาษาบาลีน้อยอย่างยิ่ง แล้วก็ในเมื่อท่านไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลตัวเดิม ท่านก็ไปเที่ยวเอาข้อมูลที่อื่น ในกรณีนี้ก็มีพระไตรปิฎกแปลมามหาปรินิพพานสูตร ที่ Wisdom Publications แปล ซึ่งพอโดยตรงนี้เป็นตอนที่แปลผิด ความจริงมหาปรินิพพานสูตรเก่าที่ The Pali Text Society พิมพ์ ก็เคยมีแล้ว แล้ว Wisdom Publications ก็ไม่เอาฉบับนั้นเพราะว่าเห็นว่ายังมีแปลไม่ดียุ่่มาก ก็เห็นว่าฉบับนี้ที่มีท่านผู้แปลใหม่นี้แปลดีกว่าก็เอามาลง แต่ก็ปรากฏว่าฉบับนี้ก็ยังมีการผิดอีก อย่างน้อยก็ผิดตรงที่ท่านพระเมตตานันโทนำมาอ้างนี้ด้วย ความ

จริงพระไตรปิฎกตอนนี้บาลีก็ชัดเจนอยู่แล้วว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานนอกเมือง พระเมตตานันโทบอกว่าท่านพระพุทธเจ้าปรินิพพานนอกเมืองอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องนำพระบรมศพออกจากในเมืองแล้วก็ยืนยันว่าพระไตรปิฎกตรงนี้นับถือนำพระศพออกจากเมือง แต่ข้อความในที่นี้บอกว่า ทางกษัตริย์มัลละนั้นนำพระศพของพระพุทธเจ้าเข้าประตูเมืองมาทิศหนึ่งแล้วมาออกอีกทางหนึ่ง คือผ่านเมืองนั่นเอง เพราะว่าจุดที่จะไปถวายพระเพลิงนั้นต้องผ่านเมืองออกไป ก็เลยกลายเป็นว่านำจากนอกเมืองผ่านตัวเมืองก็ต้องเข้าในเมืองแล้วก็ไปออกนอกเมืองอีกทีหนึ่ง นี่เมื่อท่านเข้าใจผิด ท่านก็เที่ยวสันนิษฐาน ไปอย่างโน้นอย่างนี้ พาให้วุ่นวายไป

ตอนนั้นก็เลยบอกอาจารย์ทองย้อยว่าไม่อ่าน นี่ต่อมามีคนผู้หนึ่งชื่อคุณปัญญา ใช้บางยาง ได้ส่งเอกสารมา ก็พูดถึงเรื่องข้อเขียนของพระเมตตานันโทนี้ คุณปัญญา ใช้บางยางนี้ไม่รู้จักกันแต่ว่าทราบว่าเป็นมหาเปรียญ ก็ชี้ให้เห็นเช่นเรื่องที่ว่าพระเมตตานันโท บอกว่าพระอรหันต์คงจะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ไม่ใช่ว่าจะมาสำเร็จพระอรหันต์ตอนทำสังคายนาครั้งที่หนึ่งหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว แล้วก็ไปอ้างเอาพระสูตรหนึ่งที่พระปุลณมณฺฑานินฺทรได้สอนท่าน นี่คุณปัญญา ใช้บางยางก็ชี้ให้เห็นชัดว่าพระเมตตานันโทเนี่ย... ขอภัย... ใช้วิธีการหนึ่งที่เป็นการบิดเบือน ก็เลยทำให้เอาตามลองไปตรวจสอบดู ก็เห็นได้ว่าพระเมตตานันโทนี้ทำงานลวกๆ อีกแล้ว คือความจริงมีอะไรหลายอย่างที่ถ้าท่านสงสัยท่านจะต้องตรวจสอบให้มันชัด แต่ก็ไม่ได้มีการตรวจสอบแล้วก็คิดนึกเอาขึ้นมาทีละที คือเรื่องพระไตรปิฎกตอนนี้เป็นพระสูตรที่พระปุลณมณฺฑานินฺทรสอนพระอรหันต์ซึ่งก็เป็นพระใหม่องค์หนึ่ง พระอรหันต์นี้ก็เล่าให้ฟังว่าพระปุลณมณฺฑานินฺทรเนี่ยท่านมีความหวังดีต่อพระใหม่ ท่านก็ได้รับธรรมด้วยการฟังธรรมเทศนาของพระปุลณมณฺฑานินฺทร ท่านก็เล่าถึงเรื่องพระปุลณมณฺฑานินฺทรสอน ที่นี้ข้อความที่พระปุลณมณฺฑานินฺทรสอนนี้ที่ท่านก็พูดไปตามหลักว่าเมื่อปฏิบัติอย่างนั้น อย่างนั้น จนกระทั่งในที่สุดก็บรรลุอรหัตผล เป็นอาการในการบรรลุอย่างนี้ อย่างนี้ เสร็จแล้วเมื่อฟังจบแล้ว จากการฟังเทศน์นี้ทำให้พระอรหันต์นี้ได้รู้เข้าใจธรรมะ ที่นี้พระเมตตานันโทก็มาคล้ายๆ สันนิษฐานบอกว่าข้อความที่พระปุลณมณฺฑานินฺทรได้กล่าวไว้นี้มีถึงสำเร็จเป็นอรหัตต์ ที่พระอรหันต์ได้กล่าวว่าเป็นบรรลุธรรมอะไรจากการฟังธรรมเทศนานี้ก็คงหมายถึงการได้เป็นพระอรหัตต์

ในกรณีนี้ถ้าเป็นคนที่มีความรอบคอบก็ต้องศึกษาหลายอย่าง ตอนแรกก็ถือท่านนอกจากไม่ตรวจสอบก็ถือท่านไม่รู้วลีคำที่ใช้ในกรณีนี้จะตรวจสอบอย่างไร ข้อความที่ว่าเมื่อฟังธรรมเทศนาของพระปุลณมณฺฑานินฺทรแล้ว ท่านได้บรรลุธรรม พระไตรปิฎกภาษาไทยคงจะแปลว่าอย่างนั้น ถ้าตรวจสอบบาลีก็จะเห็นว่า เป็น “ธมฺโม อภิสมิโต ” ข้อความทำนองนี้มีหลายแห่งในพระไตรปิฎก ข้อความคำในบาลีคำเดียวกันเวลาแปลเป็นไทยนี้หลายองค์แปล องค์โน้นแปลที่โน้น องค์นี้แปลที่นี้ ฉะนั้นข้อความเดียวกันก็จะมีหลายเหตุการณ์ซึ่งไม่เฉพาะพระอรหันต์ มีกรณีของคฤหัสถ์บ้าง พระบ้าง องค์อื่นก็ได้กล่าวคำทำนองนี้ ซึ่งพระไตรปิฎกภาษาไทยก็แปลเป็นบรรลุธรรมบ้าง ตรัสรู้ธรรมบ้าง เข้าใจธรรมบ้าง ก็ตัวศัพท์บาลีก็ตัวเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น อภิราชกุมาร ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าต้องขึ้นเขาคิชฌกูฏ ฟังธรรมเสร็จแล้วทูลถามพระพุทธเจ้าว่าเป็นธรรมะเรื่องอะไร ก็เรียกว่าโพชฌงค์ อภิราชกุมารก็ได้กล่าวว่าท่านฟังธรรมะนี้แล้วความเหน็ดเหนื่อยในการขึ้นเขามาที่หายไปด้วยแล้วยังแถมได้รู้เข้าใจธรรมะก็คือได้ตรัสรู้ธรรมนี้ ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่าได้เป็นพระอรหัตต์ และคำว่ารู้ธรรม... อภิสมิโต... อภิสมฺย... ในภาษา ในคำศัพท์ที่เป็นนามนี้ที่ใช้เป็นกลางๆ จะรู้ธรรมะระดับเข้าใจ ระดับเป็นพระโสดาบันหรือว่าแม้แต่เป็นตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็สามารถนำไปใช้ได้ แต่ว่าในบางกรณีก็มีพระที่กล่าวถึงเรื่องราวที่ท่านได้ฟังธรรมะนี้จากพระพุทธเจ้า ชื่อเรื่องนี้ เรื่องนี้แล้วก็นำไปพิจารณา ก็เกิดความเข้าใจธรรมะ ก็ได้อภิสมิโต แล้วถ้าท่านได้พิจารณาศึกษา

ปฏิบัติในธรรมะที่ท่านได้อภิสมิโตหรือได้ตรัสรู้ ได้เข้าใจแล้วนี่ ต่อไปจะซ้ำของ ท่านก็จะได้สามารถบรรลุหัตผลได้ ก็ชัดเจนว่าอภิสมิโตนี้ไม่ได้หมายถึงว่าเป็นพระอรหันต์เป็นเพียงว่าธรรมะที่ท่านอภิสมิโตได้รู้เข้าใจแล้วนี่ท่านนำไปปฏิบัติต่ออีกจนซ้ำของ ก็นำไปสู่การบรรลุหัตผลได้ ไม่สามารถจะนำมาใช้ในการที่จะมาบอกว่าพระอรหันต์ได้ตรัสรู้เป็นอรหันต์อะไรเลย

ลองไปดูว่าอภิสมิโต อภิสมิโตนี้ใช้ในกรณีอื่นๆ ใดๆ เป็นยังไง อย่างพระพุทธเจ้าตรัสสอนก็จะสอนจนกระทั่งถึงขั้นที่ว่ากระบวนการปฏิบัติหรือก้าวไปในธรรมะจนถึงบรรลุหัตผล ก็ทำนองเดียวกับที่พระปณณมานันดาภิบุตรได้สอนพระอรหันต์ ก็จะมีข้อความทำนองเดียวกันว่าเมื่อได้ปฏิบัติธรรมก้าวไปอย่างนั้นๆ ถึงขั้นนั้นแล้วจนในที่สุดก็จะรู้ว่าตัวนี้หมด หลุดพ้นหมดอาสวกิเลสอะไรอย่างนี้ก็คือเป็นพระอรหันต์ แต่ผู้ที่ฟังแล้วก็ได้ผลต่างๆ กัน รู้เพียงเข้าใจ ยินดี บันเทิงใจบ้าง หรือจนกระทั่งได้เป็นพระโสดาบันบ้างหรือสำเร็จอรหัตผล เพราะฉะนั้นข้อความในนั้นไม่ได้เป็นเครื่องบ่งบอกอะไร ที่นี้ท่านบอกว่าพระอรหันต์ไม่เคยบอกว่าท่านได้ตรัสรู้ตอนไหน อะไร ที่จริงนั้นพระอรหันต์บอกไว้ชัดเจนในโคตมิเถริยาปทาน อันนี้ก็ชัดเจนอยู่แล้ว ท่านเองก็อาจอ้างแต่ท่านก็ไม่ได้ดูให้ชัด พระอรหันต์ก็ยังร้องให้ตอนที่พระโคตมิเถริท่านได้มามาแล้วก็ในข้อความนั้นก็เข้าใจมีบอกอยู่แล้วว่ายังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ เป็นเสขะ... บอกอยู่แล้ว... แล้วก็ยังร้องไห้อีก เหตุการณ์ตอนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระอรหันต์ทราบก็ยังไม่ร้องไห้ ซึ่งพระเมตตานันโทเองก็ยังนำไปอ้างอยู่ ก็รู้กันอยู่แล้วว่าพระอรหันต์จะมาร้องไห้อะไร นั่นก็ชัดเจนอยู่แล้ว พระอรหันต์นี้ท่านยังไม่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ท่านเมตตานันโทใจแข็งโน้นแข็งนี่นิดๆ หน่อยๆ แล้วตัวเองก็ไม่ได้ดูว่างานของตัวเองประสานกลมกลืนกันใหม่ ก็ขัดกันเอง อีกตอนหนึ่งท่านเมตตานันโท คงจะหาคำในพระไตรปิฎกมาย้ำมาสนับสนุนความคิดของท่านหรือข้อความที่ท่านพูดไปทำนองว่าพระมหากัสสปะเถระนี้เป็นเหมือนลูกคนโคของวงศ์ตระกูลที่จะเป็นทายาทปกครองวงศ์ตระกูลต่อไป คือเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ท่านก็เลยไปเขียนขึ้นมาว่า ดังนี้... คำว่าพุทธทายาท เป็นคำสมาสในบาลี ที่ใช้เรียกพระมหากัสสปะว่าเป็นทายาทที่ประเสริฐที่สุดของพระพุทธเจ้า... คำของพระเมตตานันโทนี้ ถ้าเราจะพูดให้เข้าใจการกระทำของท่านนี้ก็คงต้องยืมคำชาวบ้านมาใช้หน่อย คืออย่าถือว่าไม่สุภาพเลย ต้องขอภัยต้องใช้คำว่า “โอ้... นี่พระเมตตานันโทเหลวไหล เพื่อเอ็งถึงขนาดนี้เชียวหรือ” หรือว่า “โมเมถึงขนาดนี้เชียวหรือ” ซึ่งไม่กินความจริงเลย

คำว่าพุทธทายาทนั้น ในพระไตรปิฎกบาลีเมื่อใช้ท่านใช้เป็นคำเชิงอุปมา ประเภท Metaphor แล้วก็ใช้ในคำประพันธ์ เพราะฉะนั้นก็จะพบเฉพาะในคัมภีร์ที่เป็นคาถาล้วนๆ ในที่นี้ก็จะพบได้ในคัมภีร์ “เถรคาถา” “เถรีคาถา” และ “อปทาน” ซึ่งเกี่ยวข้องกับประวัติหรือว่าถ้อยคำของพระเถระ เถรี เป็นคำที่พระท่านใช้เพื่อยกย่องพระเถระรูปอื่น อย่างเช่นพระวังคิสะซึ่งเป็นกวีใหญ่ ก็กล่าวชมยกย่องพระอัญญาโกณฑัญญะผู้เป็นปฐมสาวกว่าเป็นพุทธทายาท อันนี้ใช้คำตรง เป็นคำสมาส “พุทธทายาท” คือพุทธทายาท ส่วนนอกนั้นก็มิใช่ในรูปที่แยกศัพท์ เป็น “พุทธสุส ทายาท” ซึ่งท่านจะใช้เป็นกลางๆ ก็ได้ ใช้พูดถึงตนเองก็ได้ อย่างพระมหากัสสปะก็กล่าวถึงตัวท่านเองว่าท่านได้บรรลุธรรมก็ได้เป็นพุทธทายาทแล้วก็พระบุตรหรือโอรสของพระพุทธเจ้า คำว่าพุทธชินรส พุทธบุตรก็ทำนองเดียวกัน หรืออย่างพระสังกาสปิติกกล่าวว่า เป็นกลางๆ ว่า ผู้ที่ปฏิบัติในแนวทางอย่างนั้น อย่างนั้น รวมทั้งตัวท่านด้วยก็จะได้เป็นพุทธทายาท ก็คือหมายความว่าผู้ปฏิบัติถูกต้องก็ได้รับมรดกของพระพุทธเจ้า มรดกของพระพุทธเจ้าในที่นี้ก็คือโลกุตระธรรม หรือการบรรลุธรรมโดยเฉพาะได้เป็นอรหันต์นี้แหละก็ได้เป็นทายาทของพระพุทธเจ้าทุกท่าน เป็นธรรมดาที่ต้องรวมทั้งพระมหากัสสปะด้วย พระมหากัสสปะก็กล่าวถึงท่านเอง และพระภัททกาปิลาณีซึ่งเป็นอดีตภรรยาของท่านก็กล่าวถึงพระมหากัสสปะอย่างนั้น ก็รวมความก็คือคำว่า พุทธ-

ทายาทนี้เป็นคำไพเราะเชิงกวี หนึ่ง ก็ไม่ได้ใช้เฉพาะมหากัสสปะ ใช้ได้กับพระเถระทั่วไป ที่ได้บรรลุนิพพาน แล้วก็ สอง ก็ไม่ได้แสดงฐานะพิเศษอะไร ใครที่บรรลุนิพพานอย่างนี้ก็เป็นพุทธทายาทด้วยกันทั้งนั้น ถึงได้บอกว่าพระเมตตานันโทนี่เหลวไหล

ที่นี้ยังมีคำคล้ายๆ กันหรือคำสืบเนื่องอีกคำหนึ่งที่นิยมใช้ในชั้นอรรถกถา คือคำว่า “พุทธทายชฺช” หรือ “พุทธสุตทายชฺช” ทายชฺชก็คือความเป็นทายาทหรือตัวมรดกที่ทายาทรับ ในคัมภีร์พุทธศาสนาก็จะมีบ่อยๆ เรื่องพุทธทายชฺช ความเป็นทายาทของพระพุทธเจ้าหรือมรดกของพระพุทธเจ้า เรื่องเป็นยังงี้ ก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมอบมรดกให้ มรดกก็คือการได้บวชได้บรรพชานั้นเอง พระท่านอื่นๆ ก็ได้รับมรดกอันนี้ก็เป็นพุทธทายาทด้วยกัน หรืออย่างเมื่อพระราหุลจะบวชก็ไปขอมรดกคือทายชฺชหรือความเป็นทายาทนี้ พระพุทธเจ้าก็ทรงให้พระสารีบุตรบวชแทนให้ และยิ่งกว่านั้นก็คือว่าในหลายกรณีคำว่ามรดกของพระพุทธเจ้านี้ ก็หมายถึง โคนไม้คือรุกขมูล เพราะว่าท่านจะได้ปฏิบัติได้บรรลุนิพพานได้สมบัติคือโลกุตระธรรม ซึ่งเป็นสิ่งพระพุทธรูปเจ้าจะทรงมอบให้ได้ก็ด้วยการปฏิบัติของตนเอง โดยอาศัยสถานที่เหมาะสมเช่น รุกขมูล ก็กลายเป็นว่าในบางกรณี คำว่ารุกขมูลหรือโคนไม้นี้แหละเป็นมรดกของพระพุทธเจ้า

พระเมตตานันโทจะไปเอาวิถีชีวิตของพราหมณ์มาใส่ก็เกินไปไม่ได้ เพราะว่าพระพุทธเจ้าทรงพระชนมชีพอยู่เป็นเวลาตั้ง 45 พรรษา วิถีชีวิตของพระก็มีวินัยกำกับอยู่ วิถีชีวิตตอนนั้นก็เป็นวิถีชีวิตตามพระธรรมวินัยของพุทธศาสนา วิธีการที่จับเอาแง่มุม ข้อเค้าเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ไปเขียนบางทีสนุกน่าอ่าน แต่ว่างานวิชาการเราจะเอาความสนุกหรือจะเอาสติปัญญา ซึ่งมันอาจจะไม่มาด้วยกัน แต่ว่าสำหรับกรณีของพระเมตตานันท์ชัดเจนแล้วว่าท่านมีความผิดพลาดมากในเรื่องข้อมูล ข้อมูลผิดพลาดบ้าง ข้อมูลไม่เพียงพอบ้าง คือที่อาตมาพูดนี้ก็เป็นเพียงว่าเมื่อตรวจสอบเรื่องที่คุณปัญญา ใช้บางยาง นามายกเป็นตัวอย่างก็เลยไปดูหลักฐานแล้วก็พลอยทำให้ดูเรื่องโกลั๊ว นั่นด้วยเลยได้อ่านหนังสือของพระเมตตานันโทเรื่อง “เหตุเกิด พ.ศ. 1” เพียง 12 หน้า แต่ 12 หน้านี้ปรากฏว่าทุกเรื่องทุกประเด็นที่อ่านเป็นเรื่องผิดพลาดทั้งหมด ต้องพูดอย่างนี้เลย ผิดพลาดหรือไม่เพียงพอหรือคลาดเคลื่อนไป

อย่างเรื่องอื่นอีกในช่วง 12 หน้านี้ เขียนตอนหนึ่ง พระเมตตานันโทเขียนว่าสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมชีพอยู่นั้น พระองค์ทรงเป็นผู้เดียวที่สามารถยืนยันการตรัสธรรมชั้นต่างๆ ได้ แม้กระทั่งพระสารีบุตร อัครสาวกเบื้องขวาผู้เป็นเลิศทางปัญญายังไม่อาจพยากรณ์ได้ว่าผู้ใดบรรลุนิพพานเป็นอรหันต์แล้วหรือไม่ อย่างเช่นตัวอย่างใน “ภททียสูตรที่สอง” * พระสารีบุตรสำคัญพระลูกนกภททียะว่าเป็นพระเสขะยังไม่เป็นพระอรหันต์ จึงเข้าไปเทศน์โปรด จนพระพุทธเจ้าต้องอธิบายว่าท่านลูกนกภททียะเป็นพระอรหันต์อยู่แล้ว นี่ไม่ต้องพูดถึงการอ้างอิงของท่าน ซึ่งมันก็ไม่ค่อยถูกต้อง น่าจะตรวจสอบให้ดี แล้วตัวเรื่องเองนี่ก็พูดในเชิงที่ทำให้คนเข้าใจผิด การเขียนงานวิชาการต้องพยายามมีความระมัดระวัง ให้คนอ่านนี้ได้ ข้อมูลเรื่องราวที่ถูกต้อง นี่ท่านทำให้คนมีความรู้สึกเข้าใจพระสารีบุตรผิดพลาดไป บอกว่า พระสารีบุตรเข้าใจว่าพระลูกนกภททียะยังไม่เป็นพระอรหันต์จึงเข้าไปเทศน์โปรด ความจริงนั้นพระลูกนกภททียะนี่ะเป็นเสขะแล้วเข้าไปขอฟัง ไปขอเข้าไปหาพระสารีบุตรขอฟังคำสอนเอง แล้วพระสารีบุตรท่านก็อธิบายให้ฟัง แต่ว่าท่านอธิบายมากเพราะท่านเรียกว่ามีสติปัญญามาก มีแง่มุมอธิบายในเรื่องเดียวกันนี้ ท่านอธิบายเรื่องเดียวกัน อธิบายละเอียดลออมาก เลยท่านก็ไม่ได้กำหนดว่าในระหว่างนี้พระลูกนกภททียะได้สำเร็จอรหัตผลไปแล้ว ท่านก็ยังนึกเอาในแง่ยังเป็นพระเสขะอย่างแต่ต้นที่

* พ. ๒๕/๑๔๘.—บรรณาธิการ

ท่านอธิบายมา เพราะท่านอธิบายยังไม่จบความที่ท่านต้องการอธิบายก็อธิบายต่อไปอีก พระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานที่หนึ่ง แล้วตอนที่พระลघูญกัทธิยะบรรลอรหัตผล นี่ในเมื่อพระสารีบุตรยังอธิบายต่อไป พระพุทธเจ้าจึงตรัสอุทานขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เหมือนกับเป็นการให้ท้าย ท่านจะได้นึกขึ้นมาหรือสะดุดว่าพระลघูญกัทธิยะนี้สำเร็จอรหัตผลแล้ว ไม่ได้มีความหมายว่าพระสารีบุตรจะไม่สามารถทราบหรืออะไรทางนั้น มันไม่ใช่เรื่องที่บอกว่า จนพระพุทธเจ้าต้องอธิบายว่า ท่านลघูญกัทธิยะเป็นพระอรหันต์อยู่แล้ว ไม่มี พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงอธิบาย พระพุทธเจ้าทรงเปล่งอุทานขึ้นมาเป็นข้อความเพียงว่า เหมือนกับบอกนัยเท่านั้นเอง ไม่ได้มีการเข้าไปชี้แจงอธิบายใดๆ ทั้งสิ้น *

* พระสูตรนี้ (รวมสองสูตรเข้าด้วยกัน) มีใจความดังนี้

[๑๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิก - เศรษฐี โกลีพระนครสาวตติ กัสสมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่านพระลघูญกัทธิยะเห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมิกกา โดยอนกปริยาย ครั้งนั้นแล เมื่อท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่านพระลघูญกัทธิยะเห็นแจ้ง ให้สมทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิกกา โดยอนกปริยาย จิตของท่านพระลघูญกัทธิยะหลุดพ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระลघูญกัทธิยะผู้อันท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน อาจหาญ ร่าเริง ด้วยธรรมิกกา โดยอนกปริยาย จิตของท่านพระลघูญกัทธิยะหลุดพ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วในสิ่งทั้งปวงในเบื้องบนในเบื้องต่ำ ไม่ตามเห็นว่า นี่เป็นเรา

บุคคลพ้นวิเศษแล้วอย่างนี้

ข้ามได้แล้วซึ่ง โขมะที่ตนยังไม่เคยข้าม

เพื่อความไม่เกิดอีก

[๑๔๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิก - เศรษฐี โกลีพระนครสาวตติ กัสสมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรสำคัญท่านพระลघูญกัทธิยะว่าเป็นพระเสขะ จึงชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมิกกา โดย อนกปริยาย ยิ่งกว่าประมาณ พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นท่านพระสารีบุตรสำคัญท่านพระลघูญกัทธิยะว่า เป็นพระเสขะ ชี้แจงให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมิกกาโดยอนกปริยาย ยิ่งกว่าประมาณ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลตัดวัฏฏะได้แล้ว บรรลุถึงนิพพานอันเป็นสถานที่ไม่มีต้นหา

ต้นหาที่บุคคลให้เหือดแห้งแล้วย่อมไม่ไหลไป

วัฏฏะที่บุคคลตัดได้แล้ว ย่อมไม่เป็นไป

นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์

ข้อความในพระไตรปิฎกมีเท่านี้ คำอธิบายของท่านพระธรรมปิฎกข้างต้นนี้ถือตามอรรถกถาที่อธิบายว่า “จริงอยู่ ท่านลघูญกัทธิยะ (อรรถกถาสกคคอย่างนี้—บรรณาธิการ) นั่งอยู่ตามเดิมแน่นและ บรรลุธรรมเครื่องสิ้นไปแห่งอาสวะ ด้วยโอวาทแรกตามวิธีดังกล่าวในสูตรแรก ฝ่ายพระธรรมเสนาบดีไม่ทราบการบรรลุพระอรหัตตนั้นของท่าน โดยมีได้คำนึงถึง สำคัญว่ายังเป็นพระเสขะอยู่ตามเดิม เหมือนบุรุษผู้มีใจกว้างขวาง เขาขออน้อยก็ให้มากฉะนั้น ย่อมแสดงธรรมเพื่อสิ้นอาสวะ โดยอนกปริยายยิ่งๆ ขึ้นไปทีเดียว ฝ่ายท่านลघูญกัทธิยะมิได้คิดว่า บัดนี้ เราทำกิจเสร็จแล้ว จะมีประโยชน์อะไรด้วยโอวาทนี้ จึงฟังโดยเคารพเหมือนใน

ดูๆ ไปแล้วนี่เหมือนกับว่าพระเมตตานันโทแกล้งพูดเพื่อจะให้เกิดข้อระแวงสงสัย แม้แต่เรื่องที่ท่านยกมาพูดโดยอ้างอิงไปที่ข้อความในเถรีคาถา ข้อความที่พระเมตตานันโทเขียนไว้ว่าการเลือกปฏิบัติต่อสตรีนี้มีปรากฏอย่างชัดเจนในภิกขุณีนัยเมื่อเปรียบเทียบกับสิกขาบทของพระภิกษุ แต่ความในพระสูตรกลับแสดงการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันต่อภิกษุและภิกขุณี โดยเฉพาะในส่วนของเถร-เถรีคาถาซึ่งปรากฏหลักฐานว่าภิกขุณีบางรูปได้รับการบวชบรรลุดังภิกขุณีภาวะในแบบเอหิภิกขุ โดยการที่พระพุทธเจ้ากล่าวหาว่าเธอจงมาเถอะภิกษุ ซึ่งขัดต่อครุธรรม 8 ประการ ซึ่งกำหนดให้หญิงที่จะบวชต้องผ่านการเป็นสิกขมานาก่อน 2 ปีจึงจะมีสิทธิ์ได้รับการอุปสมบทได้ จึงเป็นไปได้ว่ามากกว่าครุธรรม 8 ประการและสิกขาบทจำนวนมากในภิกขุณีนัยเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังพุทธปรินิพพาน การพูดอย่างนี้เป็นวิธีพูดทำนองที่จะจูงความเข้าใจของคนหรือชักจูงให้เข้าใจไปตามความประสงค์ของตนเอง ก็เรียกว่าไม่ตรงไปตรงมา ทำความเข้าใจของเขาให้เขวไปอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ตนต้องการ

อย่างเรื่องที่ว่าภิกขุณีนัยมีสิกขาบทมากกว่าพระภิกษุ และท่านก็ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติต่อสตรีอะไรอย่างนี้ ความจริงเรื่องของการมีสิกขาบทหรือว่ามีกฎระเบียบมากมันก็เกี่ยวกับเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกันด้วย ยกตัวอย่างเช่น เองต่างๆ อย่างมีภิกขุณีนูปหนึ่งเข้ามาบวชโดยมีครุภักติมาโดยไม่ทราบ เมื่อมาบวชแล้วก็ถึงเวลาจะคลอดก็เลยมีเรื่องที่จะต้องกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่าจะปฏิบัติอย่างไร ว่าเมื่อคลอดแล้ว คือภิกขุณีนีบุตรแล้วนี้จะเลี้ยงบุตรได้ไหม พระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตว่าให้เลี้ยงดูได้จนเด็กนั้นรู้เสียงสา นี่ก็กลายเป็นสิกขาบทหนึ่งขึ้นมา เป็นกฎระเบียบสำหรับภิกขุณีซึ่งไม่มีสำหรับพระภิกษุเป็นธรรมดา แล้วต่อมาก็มีปัญหาอีกเพราะว่าภิกขุณีนั่นก็ตามปกติอยู่กับบุรุษไม่ได้ เช่นเดียวกับพระภิกษุอยู่กับสตรีโดยเฉพาะสองต่อสองไม่ได้แม้แต่ว่าเป็นเด็กหญิง ภิกขุณีก็นั่งอยู่กับเด็กชายสองต่อสองไม่ได้ก็มีปัญหาอีกว่าจะเลี้ยงอย่างไร ก็ทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าให้สงฆ์ก็คือภิกษุณีสงฆ์นั้นประชุมกันสมมติคือแต่งตั้งภิกขุณีนูปหนึ่งให้อยู่ด้วย ทำหน้าที่เป็นเพื่อนของภิกขุณีที่เป็นมารดานั้นในการเลี้ยงบุตรของเธอ อันนี้ก็กลายเป็นสิกขาบทอีกข้อหนึ่ง สิกขาบทอย่างนี้เป็นเรื่องที่มีมากสำหรับภิกขุณีซึ่งไม่มีในฝ่ายพระภิกษุ เป็นเรื่องที่เป็นไปตามปกติธรรมดา มีเหตุมีผลมีความเป็นไป คือท่านควรจะพูดให้ตรงไปตรงมา ไม่ใช่พูดชักจูงไปโดยที่ทำให้รู้สึกว่าได้กล่าวโดยบริสุทธิ์ใจ

อย่างที่ยกมาในส่วนเถร-เถรีคาถาปรากฏหลักฐานว่าภิกขุณีบางรูปได้รับการบวชบรรลุป็นภิกขุณีภาวะในแบบเอหิภิกขุ ท่านไม่ควรจะพูดว่าภิกขุณีบางรูป ก็ควรพูดออกมาให้ชัดคือมีรูปเดียว มีภิกขุณีนูปหนึ่งได้แก่ท่านพระภัทราภคณฑกะเถรีที่กล่าวคาถาไว้ว่าตอนที่ท่านบวชท่านได้ขอกับพระพุทธเจ้าและพระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า “เอหิ ภพฺเต” ก็คือ “ดูก่อนภัทรา มาเถอะ ” นี่ก็ทำให้สงสัยกันว่าข้อความอย่างนี้ซึ่งได้เป็นคำที่พระพุทธเจ้าตรัสตอนพระนางกุนฑลเกสาเถรีได้อุปสมบท จะเป็นการบวชแบบ “เอหิภิกขุณี” หรือเปล่า ก็เป็นเรื่องที่น่าสังเกตก็ควรจะนำข้อมูลมาแสดงให้เห็นเองแล้วก็ไปวิเคราะห์และคิดเอา มีคำอธิบาย มีมติใครยังงี้ก็เอามาแสดง ในอรรถกถานั้นท่านอธิบายบอกว่าคือเป็นเรื่องที่ท่านพระภัทราภคณฑกะเนี่ยะได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วเลื่อมใสก็ขอบวช พระพุทธเจ้าก็ตรัส ก็คำว่า “เอหิ” ใช้ในโอกาสอื่นๆ ด้วยก็คือ “จงมาเถิด จงมาเป็นภิกษุ ” ก็มี แต่ในกรณีนี้ก็คือ “เอหิ ภพฺเต — จงมาเถิดภัทราเอ๋ย ” อะไรทำนองนี้

กาลก่อนทีเดียว เพราะความเคารพในพระสัทธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นดังนั้น ประทับนั่งอยู่ในพระคันธกุฏินั้นแหละ ทรงกระทำโดยที่พระธรรมเสนาบดีจะรู้ธรรมเป็นที่สันติเสขของท่านด้วยพุทธานุภาพ จึงทรงเปล่งอุทานนี้—*บรรณาธิการ*

พระอรรถกถาจารย์บอกว่า คือพระพุทธเจ้าตรัสสั่งว่ามาเถะมาบวช ก็ไปบวชตามกระบวนการที่มีในเวลานั้น ซึ่งได้แก่การที่ไปบวชในสำนักของภิกษุณีสงฆ์ นี่เป็นมติของพระอรรถกถาจารย์ ซึ่งเป็นกรณีเดียวแล้วก็ยังมติดของคณรุ่นหลัง อย่าง Miss I. B. Horner ซึ่งเคยเป็นนายกของสมาคมบาลีปกรณ์ที่ประเทศอังกฤษ ที่พิมพ์พระไตรปิฎกทั้งบาลีและฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ ทำงานกันมานานแล้วในประเทศอังกฤษ ก็เป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องภาษาบาลีแปลคัมภีร์หลายคัมภีร์ Miss I. B. Horner นี้แปลพระวินัยปิฎกทั้งหมดเลยแล้วก็คัมภีร์อื่น ๆ อีก อันนี้ก็นับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ ท่านผู้นี้ได้เขียนไว้ในหนังสือตั้งแต่ ค.ศ. 1930 คือพิมพ์เมื่อปีนั้น อาจจะเขียนไว้ก่อน ก็คือราว 76 ปีมาแล้ว Miss I. B. Horner ก็ถึงแก่กรรมไปนานแล้ว ท่านผู้นี้ได้เขียนไว้ในหนังสือ *“Women and Primitive Buddhism”* ว่ากรณีของพระกุนทลเกศานี เป็นการบวชแบบขกเว้นพิเศษ เจอหลักฐานรูปเดียว ภิกษุณีท่านอื่นก็ต้องบวชโดยภิกษุณีสงฆ์ อันนี้ก็เป็นเรื่องธรรมดา ภิกษุสงฆ์ก็ต้องบวชโดยสงฆ์ ภิกษุณีก็ในเมื่อคณะสงฆ์นี้ตั้งมั่นแล้วก็บวชโดยสงฆ์ ก็เป็นเรื่องที่จะต้องนำข้อมูลมาแสดงตรงไปตรงมาและให้ครบถ้วนเท่าที่จะค้นได้ให้โอกาสแก่คนอ่านที่จะใช้สติปัญญาของเขาที่จะวิเคราะห์ ตัวเองตั้งข้อสังเกตได้ แล้วก็นำข้อมูลมาเสนอตรงไปตรงมา อย่างนี้จะดีกว่า

หรืออย่างท่านพูดถึงเรื่องเมื่อตอนพระพุทธเจ้าปรินิพพาน แบ่งพระสารีริกธาตุนี้ต้องเอาพราหมณ์แบ่ง ถ้าพระมหากัสสปะอยู่ในที่นั้นเป็นประธานก็ทำไมพระมหากัสสปะจะไม่เป็นผู้กำหนดเป็นผู้แบ่งเล่า อะไรอย่างนี้ คนอื่นเขาก็เถียงได้ง่ายๆ บอกว่าเรื่องการแบ่งพระธาตุเป็นเรื่องของฝ่ายญาติโยมบ้านเมืองพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ ก็ตั้งแต่การเผา ก็เป็นเรื่องของคฤหัสถ์จัด คือการถวายพระเพลิง แล้วการแบ่งก็เช่นเดียวกันเป็นเรื่องธรรมดาและถึงแม้จะเอาในแง่ว่าเป็นพระ ถ้าพระผู้ใหญ่ ถ้าพระมหากัสสปะมาอยู่จริง พระอนุรุทธะก็อยู่หรือพระอานนท์ก็อยู่แล้วทำไมพระอานนท์ไม่เป็นประธาน เป็นผู้จัดเป็นผู้แบ่งเล่า ก็เป็นผู้ใหญ่ อันนี้เป็นเรื่องที่ท่านพูดโดยที่มีอคติเองหรือเปล่า หมายความว่าแทนที่จะเป็นว่าพระมหากัสสปะมีอคติ พระเมตตานันโทนี่แหละกลายเป็นผู้นำเสนอข้อมูลตีความอะไรต่างๆ อย่างมีอคติเสียเอง ชนิดที่เห็นได้ชัด โจมแจ้งไปเลย

อย่างทีกล่าวดูแล้วเบื้องต้นว่าปัญหาของพระเมตตานันโทอยู่ที่ข้อมูลผิดพลาด ไม่เพียงพอ ก็ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อน เอาไปใช้เป็นฐานในการสันนิษฐานวินิจฉัยต่างๆ ก็ทำให้พลอยผิดพลาดไปหมด ถ้าไม่ถือว่าเป็นการแรงไปก็คือเป็น “วิชาการแบบผีหลอก” ไป เพราะฉะนั้นก็ถ้าหวังดีต่อท่านก็คือว่าการที่ท่านมีหวัคใจในการตั้งข้อสังเกตก็ดีแล้ว แต่ว่าให้มีการศึกษาให้ชัดเจนก่อนทีเดียว แล้วคนมีความรู้แค่ไหนก็บอกไปตามตรง ข้อสังเกตที่จะต้องพิสูจน์ถ้าใครอยากพิสูจน์ก็ หนึ่งท่านไม่รู้ภาษาบาลีเพียงพอ สองชัดเจนอยู่แล้วก็คือการที่ท่านไปนำเอาข้อมูลที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนมา แล้วก็สามทำงานแบบที่เรียกกันว่าลวกๆ หละหลวม งานอย่างนี้ก็ไม่อยากจะทำกัน ความจริงเป็นธรรมดาการผิดพลาดก็มีได้ แต่มันต้องเป็นความผิดพลาดในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนใดที่เราจะใช้ในการวินิจฉัยตัดสินอะไรนี้ มันต้องมีการตรวจสอบข้อมูลให้ชัดเจน ถ้าผิดพลาดในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ประกอบนี้เราก็ยอมกันได้ ก็ถือเป็นเรื่องที่ว่าทำงานมากๆ ก็ยอมมีพลาดบ้าง แต่ในส่วนที่เป็นหัวใจของเรื่องที่ตัวเองวินิจฉัยนั้นก็กลับไม่ได้ดูแลให้ดี จับเอาโน่นเอานี้มาแล้วก็วินิจฉัยเองง่าย ๆ นี่ก็ผลร้ายก็ตกแก่ผู้อ่านที่เข้าใจเรื่องราวผิดพลาดไป ก็เลยไม่จำเป็นต้องไปพูดถึงเรื่องข้อสันนิษฐานของท่านแล้วว่าอย่างนั้นอย่างนี้เพราะมันก็คิดไปตั้งแต่ฐานที่จะเอาไปวินิจฉัยมันผิด วงการวิชาการของเราน่าจะมีการศึกษากันด้วยความระมัดระวัง อย่างที่ว่าให้เป็นวิชาการที่ทำด้วยความไม่ประมาท ไม่ใช่ว่าจับโน่นจับนี่นิดหน่อยมาได้บางแง่มุมก็วินิจฉัยเหมารวมคลุมไปเลย หรือยังได้ข้อมูลมาคลุมเครือก็พูดเอาหรือตั้งใจพูดให้คลุมเครือ เกิดการสับสนกันยิ่งขึ้น

เรื่องวิชาการเป็นเรื่องที่ต้องการความชัดเจน ที่พูดอย่างนี้อาตมาก็ไม่ใช่ นักวิชาการอะไร แม้แต่ใครมาเรียกว่าเป็น นักวิชาการก็ขอโอกาสขอร้องว่าอย่าเรียก เคยมีพระที่วัดนี้เอง ได้ทราบว่าเป็นพุดที่โหนดว่าอาตมาเป็นนักวิชาการ อาตมาได้ ยินก็เลยบอกกับท่านขอเถาะอย่าเรียกเป็นนักวิชาการเลย อาตมาเป็นพระภิกษุองค์หนึ่งเท่านั้น หรือจะเรียกเป็นพระองค์หนึ่ง ก็พอแล้ว พระภิกษุก็มีหน้าที่อยู่แล้วในการที่จะศึกษาหรือเล่าเรียนปฏิบัติแล้วก็สั่งสอนธรรมะก็พยายามสั่งสอนเรื่องธรรมะ ที่เป็นความจริงความถูกต้องความดีงามนี้ไป ก็ไม่จำเป็นจะต้องไปเป็นอะไรอีก ถ้าว่าเรื่องทางปัญญาหรือวิชาการอะไรต่างๆ นี่ก็ใครจะเรียกก็ปล่อยเขาไป ฝรั่งจะเรียกหรือคนสมัยใหม่จะเรียกก็เป็นเรื่องของเขา เขาเรียกไปตามวัฒนธรรมของเขา เมื่อ เรียกตามวัฒนธรรมของเขาที่เรียกว่าวิชาการก็ทำให้เป็นวิชาการที่บริสุทธิ์ คือให้เป็นเรื่องของปัญญาที่ชัดตรง ให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชนก็จะช่วยให้สังคมของเรามีความเจริญงอกงามได้

เท่าที่พูดมาทั้งหมดนี้ก็ไม่ใช่ว่าหมายความว่าวารสารพุทธศาสนศึกษาจะต้องรับผิดชอบไปทั้งหมด บางเรื่องก็เป็นความ รับผิดชอบของผู้เขียนเอง แต่ก็ได้พูดรวมๆ กันไป แล้วเรื่องของวารสารในฐานะเป็นงานใหญ่กิจการหรือเรื่องของสถาบัน ทางวิชาการจะรับผิดชอบแค่ไหนที่สุดแต่เห็นสมควร อย่างน้อยก็ควรจะรับผิดชอบในเรื่องของข้อมูลและความรู้ความเข้าใจ พื้นฐานอย่างที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น อันนี้เป็นความรับผิดชอบต่อผู้อ่านและต่อสังคมส่วนรวมอยู่ด้วย นอกเหนือจากนี้หรือเหนือ จากนี้ขึ้นมาเป็นเรื่องของความรับผิดชอบต่อคุณภาพของตัวเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่สามารถเลือกได้ว่าจะรับผิดชอบแค่ไหน เรื่อง ของพระเมตตานันโทเป็นต้นนี้ก็อาจจะคล้ายๆ กับเรื่องที่ว่ามีคนเขียนหนังสืออธิบายดาราศาสตร์ขึ้นมาเล่มใหม่ เขาบอก... “ดูซิเห็นมัยแสงจันทร์นี้สว่างมาก พระจันทร์นี้เป็นดาวฤกษ์ดวงหนึ่งใหญ่กว่าดาวทั้งหลายอื่นๆ ทั้งหมดเว้นแต่พระอาทิตย์ เท่านั้น” พอเขียนขึ้นมาอย่างนี้ปรากฏว่าตื่นตื่นกันใหญ่ นามายกย่องชมเชย วารสารที่ตื่นเต้นไปกับเขาดูด้วยก็เอาคำชมเชย ข้อเขียนชมเชยอะไรเหล่านี้มาพิมพ์ลงไป มันจะเป็นทำนองนี้หรือเปล่า เท่าที่พูดมานี้อาตมาก็ต้องขอภัยด้วยทั้งต่อท่าน เมตตานันโท ต่อคุณชาญณรงค์ บุญหนุน แล้วก็ท่านอื่นๆ ที่อาจจะมีการพาดพิงเกี่ยวข้อง ก็ขอให้ช่วยกันพิจารณาในแง่ที่ว่า จริงมั๊ยว่ามันมีการกระทำโดยความประมาทหรือไม่รอบคอบหรืออาจจะเป็นโทษเสียหายต่อส่วนรวมเริ่มตั้งแต่ต่อผู้อ่าน ถ้าเราจะช่วยกันทำให้งานวิชาการรัดกุมรอบคอบมีความชัดเจนแม่นยำถูกต้อง เริ่มตั้งแต่ข้อมูลเป็นต้นไป ก็คิดว่าน่าจะเป็น ประโยชน์ทำให้เกิดการพัฒนาในการปัญญากันจริงๆ

อาตมาภาพก็ขอโอกาสพูดเรื่องนี้ผ่านมาทางท่านอาจารย์เพียงเท่านี้ก่อน เลขขออนุญาตท่านอาจารย์ไว้ด้วยว่า ถ้ามีคน เขาอยากจะเอาเทปนี้ไปเปิดฟังกัน หรือว่าแม้แต่จะลอกเทปพิมพ์เผยแพร่กัน อาตมาก็ขอโอกาสไว้เสียในที่นี้เลย เพื่อให้เป็น ประโยชน์แก่ส่วนรวมเข้าใจกันกว้างขวางออกไป ขอเจริญพร